10 EKİM 1960 SAYI: 3

FİYATI: 1 LİRA

Soğuk havalarda
GRİPİN
almayı ihmal etmeyiniz

MİDEYİ
BOZMAZ
KALBİ VE
BÖBREKLERİ
YORMAZ

Baş, diş, adale, sinir ağrılarını derhal keser.
Bayanların muayyen zamanlardaki sancılarına karşı başarı ile kullanılır.

Kininli Gripin 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir.

AKİS

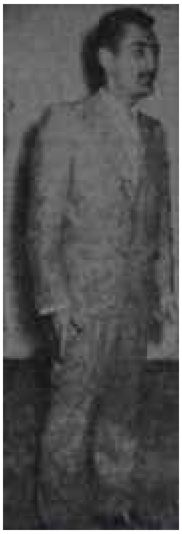
Haftalık Aktüalite Mecmuası
Yıl: 6, Cilt: XIX, Sayı: 321
Yazı İşleri
Rüzgarlı Sokak Ovehan Kat 3 Daire 7
Tel : *18992* P. *K. 582 Ankara*
*
İdare :
Denizciler *Caddesi 23/B*
***Rüzgârlı Matbaa Tel :* 15221**
*
İstanbul Bürosu
Cağaloğlu, Türkocağı C. Gürsoy Han
***Tel : 27* 12 07**
*
Başyazar
Metin Toker
*
AKİS *Neşriyat* Ltd. *Şirketi* adına imtiyaz sahibi ve yazı işlerinin fiilen idare eden mes'ul müdür
Kurtul ALTUĞ
Karikatür :
TURHAN
*
Fotoğraf :
Hüseyin EZER
Associated Press
Türk Haberler Ajansı
*
Klişe:
Doğan Kilşe
*
Müessese *Müdürü :*
Mübin TOKER

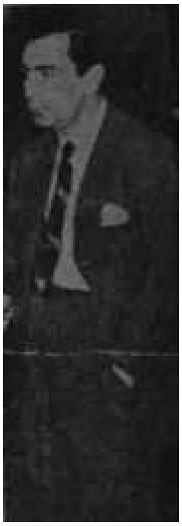
Bu mecmua Basın Ahlak Yasasına uymayı taahhüt etmiştir.
Abone şartları:
3 aylık (12 nüsha) : 10.00 lira
6 aylık (25 nüsha) : 20.00 lira
1 senelik (52 nüsha) : 40.00 lira
İlân şartları:
Santimi : 20 lira
3 renkli arka kapak : 2.500 TL.
İlan işleri :
Telefon : 15221
*
Dizildiği yer:
Rüzgarlı Matbaa
Basıldığı yer:
Güneş Matbaacılık T.A.S.
Basıldığı tarih: 9.10.1960
FİYATI 1 LİRA

Kapak resmimiz
Salim Başol
Adaletin eli

Kendi Aramızda

Sevgili AKİS Okuyucuları,

A. Bartınlıoğlu

M. Toker

Yassıada duruşmaları önümüzdeki hafta başlıyor. Duruşmalar bir çok kimse için imtihan mahiyetini taşıyacaktır. Ama bunların başında, elbette ki gazeteler ve gazeteciler gelmektedir. Herkes, kendi okuyucularına bu duruşmaları en mükemmel şekilde aksettirebilmek için elinden gelen gayreti esirgemeyecektir. AKİS, her imtihan arefesinde olduğu gibi, bu imtihandan da yüz akıyla çıkabilmek için bütün hazırlıklarını yapmıştır. Duruşmaları takip edecek AKİS ekibi başyazarımız Metin Tokerin idaresi altında çalışacaktır. Metin Toker pazar akşamı, bütün duruşma boyunca kalacağı İstanbula hareket etmektedir. Haftanın başında Atillâ Bartınlıoğlu da başyazarımıza katılacaktır. Metin Toker ve Atillâ Bartınlıoğlu duruşmaları mahkeme salonundan takip edeceklerdir. Duruşmalarla alâkalı olup ta mahkeme salonunun ve Yassıadanın dışmda cereyan edecek hadiseleri AKIS'in İstanbul kadrosu kollayacak ve alâka uyandırıcı yardımcı malzeme sağlayacaktır. Bu yüzden mecmuamızın İstanbul kadrosu geçen aydan itibaren takviye edilmiştir. .

AKİS, duruşmaları okuyucularına şu formül altında verecektir: "Sanki siz de oradaydınız!" Toplanan bilgiler, intibalar, müşahedeler haftanın belirli günleri mecmuanın İstanbul bürosunda bir araya getirilecek, ekip tarafından hazırlanan yazılar Metin Tokerden geçtikten ve son rötuşları yapıldıktan sonra Ankaraya gönderilecektir. AKİS, duruşmaları daha yakından takip edebilmek için, eğer gerekirse ve belirli süreye münhasır kalmak üzere haftada iki defa çıkacaktır. Böylece haberlerin, orijinalliklerinden başka tazelikleri de sağlanmış olacaktır. Günün havadislerini gündelik gazetelerden takip edecek Türk umumi efkârı AKİS'te de duruşmaların havasım, kuş bakışı görünüşünü, ince ve alaylı taraflarını, bunların tahlilini, duruşmalarla alâkalı olarak cereyan eden hadiseleri , nihayet tefsirleri bulacaklardır. Her zaman olduğu gibi duruşmalar sırasında da şahıslar AKİS'in objektifiyle tanıtılacak, onlara alt hususiyetler mecmuanın bilinen üslubuyla aksettirilecektir. AKİS, gazetelerde yer alacak uzun metinleri sâdece özleriyle ve iki üç satır halinde verecek, daha ziyade onların altında yatan noktaları gözler önüne serecektir. Metin Toker ve Atillâ Bartınlıoğlu her duruşmada hazır bulunacaklar, bunları bir baştan ötekine ve adese sadakatiyle takip edecekler, başkalarının gözünden kaçanları yakalamaya çalışacaklardır. Her halde Yassıada duruşmalarının AKİS 'te veriliş tarzının hem herkesi tatmin etmesi, hem de mecmuacılığımızda bir defa daha yeni çığır açması için elden gelen her şey yapılacaktır. AKİS çıktıktan sonra basınımızda yeni bir "AKİS çeşnisinin belirdiğini farketmiş okuculularımız, Yassıada duruşmalarının aksettirilin esinde de bir "AKİS tarzı" yaratmak için tasarılarımızın hazır bulunduğundan emin olabilirler. Duruşmaları AKİS'ten takip etmek bir ihtiyaç olacaktır.

AKİS, duruşmalar boyunca mümkün nisbetinde fazla basılacak ve süratle dağıtılacaktır. Buna rağmen okuyucularımıza, mecmualarını hemen çıktığı saatte almalarını tavsiye ederiz. Zira çalışma tempomuz, tükenen sayılarımızı tekrar basabilmek imkânını maalesef vermeyecektir.

Saygılarımızla AKİS

Cilt: XIX, Sayı: 321

A K İ S

10 EKİM 1960

HAFTALİK AKTÜALİTE MECMUASI

YURTTA OLUP BİTENLER

Millet
Tarihin önünde

Bu hafta bütün Türkiyenin gözü, Marmara denizinde bir kara parçasına, Yassıadaya çevriktir. Her tarafta konuşulan sâdece düşüklerin duruşması, sâdece onlar hakkındaki iddianameler, sâdece onlara verilecek cezalardır. Belki de bu hava, "Yassıada Duruşmaları"na "Asrın Duruşması" gibi ziyadesiyle şatafatlı isimler verilmesinin sebebini teşkil etmektedir. Hakikat şudur ki bu duruşmalar, tıpkı 27 Mayıs hareketi gibi Türk tarihinde bir fasıl teşkil edecek ve bilhassa yakın istikbalimiz üzerinde inanılmaz tesirlere sahip olacaktır.

Yassıada Duruşmaları mahiyeti ve cereyan tarzı itibariyle Türk umumî efkârını, amme vicdanını tatmin ettiği, verilecek cezalar âdil ve haklı görüldüğü takdirde önümüzdeki günleri karartabilecek bulutlar siyasi hayatımızdan kalkmış olacaktır. Soruşturmaların bugüne kadarki safhaları, Yüksek Soruşturma Kurulunun çalışmaları, Yüksek Adalet Divanını teşkil eden mümtaz hukukçuların şahsiyetleri bu yolda her türlü ümidi uyandırmaktadır. Mesele fanatiklerin memnun edilmesi değildir. Mesele bir adalet duygusuna, bir hukuk anlayışına sahip geniş kütlelerde haksızlık yapıldığı, insafsızlık edildiği, hususi maksatla davranıldığı zehabını uyandırmamaktan ibarettir,.Bunun yolu da duruşmaların tam bir serbesti, âlenilik içinde cereyanı, halka iyi aksettirilmeği, kararı geciktirme değil, kendilerini savunma imkânını düşüklere eksiksiz tanımadır. Bunların kavli teminatı verilmiştir. Fiili teminat eklendiğinde hiç bir şüpheye yer kalmayacaktır.

Handikap, duruşmalar arasında hak ve hakikatin, İhtilâlden bu yana uzun bir devre geçmiş olduğundan dolayı beliren merhamet duygularıyla çarpışmak zorunda bulunmasıdır. Gerçi hak ve hakikat çok kuvvetlidir. Ancak "hafıza-i beşerin nisyan ile malûl olduğu" görüşünün bir gerçek teşkil ettiği ve kalplere ise acıma hissinin zamanla akıp "martyre"ler yarattığı biç unutulmamalıdır. Bu handikapı yenmek duruşmaların soysuzlaştırılmamasına, dudak bükülecek suçlar üzerine ziyadesiyle eğilinmemesine, teferruat içinde boğulunmamasma sıkı sıkıya bağlıdır. Her şeyin "askeri bir intizam" dahilinde, ama her şeye tam hakkı verilerek cereyanı adaletin tatminkâr tarzda yerini bulmasını sağlayacaktır.

Yüksek Adalet **Divanının** arması

Millet için, millet adına

Konulan prensiplere, iş infaz sahasına geldiğinde harfiyen riayet edileceği hususunda tereddütler uyandıran beyanlardan kaçınmak da başarının bir başka şartıdır. İdam cezalarının di şındaki cezalar derhal infaz edilecektir. Bunların gi deceği başka bir merci yak tur. Fakat idam cezaları verilirse, bunlar, Geçici Anayasa gereğince M.B. Komitesinin tasdikinden geçtikten sonra infaz olunacaktır. Komitenin o mevzuda nasıl karar alacağı, hiç kimsenin bugünden malûmu olamaz. Bu kararı ipotek altına sokmak doğru değildir, idamdan gayrı her ceza derhal infaz edilecektir. Ama idam ceza- ---- evvelâ Komitede görüşülecektir.

Komiteye gelince, Yüksek Adalet Divanının kararlarına nasıl hukuk mefhumu hâkim olacaksa, Milli Birlik Komitesinin kararlarına milli menfaat mefhumu hâkim olacak ve bugüne kadar daima en sonda en yerinde kararı alan Komite, vakti geldiğinde milli menfaat neyi icap ettiriyorsa onu yapacaktır.

Haftanın içinden

«... ama , doğruyu yazsın!»

Türkiyeye şimdiye kadar basına âşık olmayan, onu baş tacı etmeyen, basın hürriyetine inanmayan bir iktidar gelmemiştir. Her iktidar basına kollarını açmıştır, her iktidar basma şükranım bildirmiştir, her iktidar basın hakkında en iyi niyetlerle dolu olduğunu belirtmiştir. Buna mukabil iktidarların hepsi basından bir tek, bir küçük hususa dikkat istemiştir: Doğruyu yazmak! İktidarlar basınla hep, gazeteciler doğruyu yazmadıkları, gazeteciler kendilerine verilen hürriyeti suiistimal ettikleri, gazeteciler yapıcı tenkit yerine tahkire, tezyife, yıkıcılığa kaçtıklarından dolayı bozuşmuşlardır. Bir belirli süre devam eden balayı en sonda, elinde kudret tutanların kaşlarını çatmaları, sert ihtarlara başvurmaları, zecri tedbirlere mecbur kalmaları ile bir çatışına halini almıştır. , Barometre fırtına göstermeye başladı mı, gazeteciler içinden bir zümre -hakşinaslar ve doğruyu görenler- daima iktidardan yana olmuşlar, "Canım, biz de hakikaten aşırı davranıyoruz. Basma düşen yıkıcı, parçalayıcı tenkitlerden kaçınmak, gereken dikkati, titizliği göstermektir. Baksanıza, adamlar ne kadar iyi niyetli. Onları yıpratmakla, bazdan üzerine dikkati çekmekle bu memlekete hiç bir şey kazandıranlayız. Basının vazifesi bu olamaz. Ahlak oyununda verdiğimiz imtihanı başarmış değiliz. Bize karşı bu kadar şefkatli davrananlar tarafından vazife ve sorumluluğumuzu bilmemekle, halk oyunu yanlış yollara yöneltmekle suçlandırılmamız çok acı. Bu memlekette bütün müesseseler el birliği, iş birliği yapmazsa iyi günlere kavuşamayız. Faydalı hareketlere girişenlerin şevkini kırmamalıyız. Bilâkis onları desteklemeli, cesaretlendirmeliyiz. Memleketin halini görmüyor muyuz? Bırakalım, adamlar rahat çalışsınlar" diyerek vaziyet almışlardır.

"Doğrul" Bütün tarih boyunca her çatışmanın sebebi bu mefhum üzerinde bir mutabakata! imkânsızlığı değil de, nedir, lütfen söyler misiniz? Basından doğruyu yazmasan, sâdece Ve sâdece bunu istemek insana ilk bakışta pek haklı, pek yerinde bir talep gibi geliyor. Menderesi hatırlayınız. Adamın bütün derdi basının, o kalkınma hareketlerinin üzerine eğilecek yerde yok İspat Hakkıymış, yok İsmail Hakkıymış, bir takım fasafiso meselelere ehemmiyet vermesi, D.P. içinde ikilik çıkartmaya çalışması, şahısları yıpratmaya kalkışması değil miydi? Menderes, muhalefetteyken sahip olunan "doğru" mefhumunun iktidara geçildiğinde benimsenen "doğru" mefhumuyla aynı bulunmadığının da canlı şahididir. İnsanlar, kendilerinden başkalarıyla uğraşıldığında bu mücadeleyi zevkle, takdirle seyrediyorlar. Kullanılan usulleri yerinde, dürüst buluyorlar. Tenkit okları komşuya saplandığı müddetçe, hele komşu bir hasımsa, basın doğruyu yazmaktadır. Ama aynı basın kendisinin en meziyetini söyleyip bir de kusurunu belirtti mi, artık doğruyu yazmamaktadır.

Bu şikâyetlerin, aslında, daima meşru temelleri olmuştur. Gazeteler, yirmidört saat içinde hazırlanması mecburiyeti bulunan mevkutelerdir. Her haberin tahkikine imkân bulunamaz, her haberi veren muhabir ise kusursuz, mükemmel bir varlık değildir. Bu yüzden hatalar, aksaklıklar dünyanın bütün gazetelerinde devamlı olarak bulunur. Tenkitlere gelince, o kadar as tenkit vardır ki bazen istihza, bazen istihfaf, bazen tezyif tonuna hiç, ama hiç taşımasın. Her tenkit bir beğenmemenin ifadesi olduğuna göre, beğenilmeme mutlaka alınganlığa yol açacak, bir kelime, bir cümle fazla sert, haksız, yıkıcı bulunacaktır. Elbette ki o kelimeyi, o cümleyi kullanmamak kabildir, elbette ki yazılan son derece dikkatli, itinalı, ihtiyatlı hazırlamak mümkündür. Bütün tenkitlerde şevk kırmamaya bakılabilir, ikaz havası muhafaza edilebilir. Ama bu, basının vazifesini güllabicilikle biraz fazla karıştırmak olmaz mı?

Zira, hangi sahada olursa olsun halkın karşısına çıkanlar mutlaka alkışlanmayacaklarını, mutlaka çocuk muamelesi görmeyeceklerini, tenkit vazifesini omuzlarında taşıyanların daha ziyade gaddar ve merhametsiz bulunduklarını peşinen hesaplamak zorundadırlar. "Kırıcı tenkif"ten şikâyet sâdece politikacıların, devlet idare edenlerin şikâyeti değildir. Bir tiyatro sanatkârıyla görüşünüz, size münekkitlerin insafsızlıklarından bahsedecek, "sanat nadir yetişen narin bir çiçektir, ona hırpalamak değil mütemadiyen sulamak lâzımdır" diyecektir. Herkes, kendisine hatasının gösterilmesine hararetle taraftardır. Ama bu, dostane yapılmalıdır. Ama bu, insaf ölçüleri içinde kalmalıdır. Ama bu, haksızlıktan azade olmalıdır. Şart o kadar çoktur ki, aslında hoşa gitmeyenin tenkitten ibaret bulunduğunu anlamak için aşın bir zekâya İhtiyaç yoktur.

Basın hürriyeti elbette ki sövme hürriyeti değildir. Ancak, övme hürriyetinden ibaret bulunmadığı da lütfen kabul edilmelidir. Herkes sizi alkışlarken gazetecileri kucaklamak kolaydır. Zira o zaman işler iyi gitmektedir. Yol halılar ve çiçeklerle kaplıdır. Etrafınıza selâmlar dağıta dağıta ilerlersiniz. Fakat iş, insanın önüne dikenler ve çitler çıktığında sükuneti muhafaza edebilmesi, tenkitlerin güçlüğü değil, güçlüğün tenkitleri doğurduğunu görebilmesidir. O zaman kolayca farkedilir ki rahatlamanın çâresi tenkitlerle uğraşmak yerine güçlükler üzerine gayreti teksif etmektir.

Gariptir, iktidarlar bütün bunları muhalefetteyken -yahut iktidarda değilken- görürler. O zaman iktidarda olana tahammül, akıl, basiret ve izan tavsiye ederler. Tenkitlerini, bazen eza pahasana esirgemeyenleri alkışlayarak omuzlarına alalar, medeni cesaretlerinden, idealistliklerinden dolayı onlara hayranlıklarını, şükranlarını bildirirler. Bu tenkitlere kulak verecek, onlardaki doğru tarafı bulup çıkaracak ve ona göre tutumunu ayarlayacak yerde kaşlarını çatanları kusurlu balarlar. Ama kendileri gelip te icraatları aynı ölçülerle davranan gazetecilerin oklarına mâruz kaldı mı, artık o eski idealistler maksatlı hareket eden, belirli menfaatlerin temsilcisi, hırslı ya da şantajcı, cahil ya da şımarık, âdi ya da aşağılık kimseler olmuşlarda*. Aslında değişen siyasi takanlardır. Basın, ama kapkaççı veya besleme değil, sâdece kendisine güvenen ve mesleği basamak saymayıp bir ömrün mânası bilen basın hep aynı yerdedir. Belki de siyasi takanların ona, kendileri alttayken ve üstteyken değişik görmeleri pek basit bir perspektif hadisesidir.

İnsanın, Montaigne gibi feryat edesi gelmiyor mu: "Her şeyimizi emirlerine verelim; ama düşüncemiz bize kalsın!"

Duruşmalar

Perde açılıyor

(Kapaktaki hukukçu)

Bu haftanın sonunda cuma günü, takvimlerin 14 Ekimi, saatlerin 9.30'u gösterdiği sırada Marmara denizi üzerindeki Yassıadanın beyaz binalarından biri içindeki "Duruşma ealonu"nda tam 723 talihli kargılarında bütün "Düşük"leri toplu halde, sıralara oturmuş göreceklerdir. 723 talihli, duruşma salonunda basın mensuplarına ve dinleyicilere ayrılmış yerleri dolduran davetiye sahipleridir. Bütün Türkiyenin merak ettiği sahneleri, her gün aynı miktarda insan takip edebilecektir. Diğer meraklılar gazeteciler, dergiler ve filmlerle tatmin olma zorundadırlar, zira duruşma salonunun istiap haddi budur.

Cuma sabahı, duruşma salonuna evvelâ dinleyiciler ve basın mensupları alınacak, bunlar kendilerine ayrılan yerlere oturacaklardır. Daha sonra, düşüklerin pek meraklı olduğu protokol sırasıyla D.P. devrinin mesulleri salona girecekler ve parterin ortasının biraz gerisindeki bloku dolduracaklardır. Yalnız, resmi protokol Yassıadada yerini fiili protokola bırakmış, 1 numarayı işgal eden Celâl Bayarı takiben 2 numara Refik Koraltana değil, Adnan Menderese verilmiştir. Düşük Meclis Başkanı ancak Hükümetten sonraki mevkie lâyık görülmüştür. Sanıklar, kendilerine ayrılan yerleri bu sırayla işgal edeceklerdir. Muhtemelen 1 numara, blokun soluna konulacağından 728 dinleyiciden 531 tanesi Bayarı pek yakından görebilecekler, onun profilini seyredeceklerdir. Bu 531 kişi salonun sol yanındaki yerlerin sahipleridir. Buna mukabil 192 dinleyici düşükleri arkadan temaşa edeceklerdir. Zira onların yerleri salonun dibine düşmektedir. Sanıklara ait blokta cuma sabahı yedi zümre görülecektir. Bu zümrelerden bazıları tek kişiliktir. Başta düşük Cumhurbaşkanı oturacaktır. O, sanıkların birinci faslını teşkil etmektedir. II rakamı düşük Başbakan Adnan Menderesi göstermektedir. Üçüncü zümre düşük Bakanlar Kurulu üyeleridir. Onlar, resmi protokoldeki sıraya göre yerleştirileceklerdir: Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Medeni Berk (Niğde), Devlet Bakanı İzzet Akçal (Rize), Adalet Bakanı Celâl Yardımcı (Ağrı), Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes (Aydın), Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu (Çanakkale), Maliye Bakanı Hasan Polatkan (Eskişehir), Millî Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu (Yozgat), Bayındırlık Bakanı Tevfik İleri (Samsun), Ticaret Bakanı Hayrettin Erkmen (Giresun), Sağlık Bakanı Dr. Lûtfi Kırdar (İstanbul), Gümrük ve Tekel Bakanı Hadi Hüsman (İstanbul), Tarım Bakanı Nedim Ökmen (Gaziantep), Ulaştırma Bakanı Şem'i Ergin (Manisa), Çalışma Bakam Halûk Şaman (Bursa), Sanayi Bakanı Sebatı Ataman (Zonguldak) ve Koordinasyon Bakanı Abdullah Aker (İzmir). Onyedi kişilik son Menderes kabinesi Yassıadadaki duruşma sırasında onaltı yer işgal edecektir. Bunun sebebi Ethem Menderes ile Fatin Rüştü Zorlu arasına oturması gereken İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedikin intihar ederek cezasını bizzat vermiş olmasıdır.

Altay Egesel

Başsavcı

IV numaralı zümre, üç kişiden müteşekkildir. Bunlar, meşhur Tahkikat Komisyonunun kurulmasını teklif eden düşük milletvekilleridir: Hüseyin Ortakçıoğlu (Çorum), Reşat Akşemseddinoğlu (Bolu), Sefer Eronat (Yozgat). Beşinci zümre düşük D.P. milletvekilleridir. Bunların sayısı 367 dir ve bunlar seçim bölgelerinin alfabetik sırasına göre oturacaklardır. Kafile Adıyaman milletvekili Sait Ağar ile başlayacak, Zonguldak milletvekili Hüseyin Ulusla bitecektir.

Altıncı zümre, son Meclisin Başkanlık divanıdır. Bunlar Koraltan, Erozan, Kirazoğlu ve Sipahioğludur,

Şefik Soyuyüce

Görgü şahidi

Yedinci zümreyi ise meşhur Tahkikat Komisyonunun 'dehşetengiz onbeş üyesi teşkil etmektdir.

Açılış seremonisi

Sanıklar salona alındıktan sonra avukatlar, sanık blokunun iki tarafındaki masaları işgal edeceklerdir. Parterin sanıklara, müdafilerine, tanık mahalline, katiplere ve hâkimlere ayrılmış kısmının sol tarafında ve gerisinde parmaklıklar bulunacaktır. Sağ taraf duvar dibi teşkil ettiğinden ve orada dinleyici olmadığından parmaklığa lüzum görülmemiştir. Saat tam 9.30'da, başta sert bakışlı, sert çizgili, görünüşte aksi bir başkan, sekiz hâkim salona girecekler ve kürsüye çıkacaklardır. Kürsünün üzerinde, duruşmaların Türk milleti adına ve adaletten başka husus göz önünde tutulmaksızın yapıldığını belirten bir sembol asılı bulunacaktır. Hakimler heyeti salona girdiğinde sanıklar ayağa kalkacaklar ve Başkan oturmadan oturmayacaklardır. Salon, başlarına değişik renkte miğferler geçirmiş muhafızlarla dolu olacak ve bunlar hususi kıyafet taşıyacaklardır. Takaları kumun işlemeli cübbeler giymiş hâkimler ve duruşma savcıları yerlerini aldıktan sonra sert bakışlı, sert çizgili, görünüşte aksi Başkan tarihe "Yassıada Duruşmaları" adı altında geçeceği şüphesiz duruşmaların açıldığını ilân edecektir.

Nizam ve intizam aşığı kurmayların hazırladıkları açılış seremonisi, 14 Ekim günü işte böyle olacaktır.

Bir hukukçunun serencamı

Bütün duruşmalar boyunca her hareketi, her sözü dikkatle takip e-

dilecek olan ve omuzlarına mesuliyetlerin en büyüğünü almış bulunan sert bakışlı, sert çizgili, görünüşte aksi başkan Salim Başoldur. Salim Başol ve ailesi, geçen haftanın başında hayatlarının en heyecanlı ve unutulmaz günlerini yaşadılar.

Her şey, bundan bir müddet evvel,. Millî Birlik Komitesi tarafından vazifelendirilmiş bir üsteğmen ile bir erin, ellerindeki listede yazalı adresleri Ankarada harıl harıl aramalarıyla başladı. Üsteğmenin koltuğunun altında, sıkı sıkıya sarıldığı bir dosya vardı. Dosyanın içinde, üzerinde çift ay bulunan zarflar mevcuttu. Üsteğmen listedeki adrese bakarak bulduğu evin kapısını itinayla çalıyor ve aradığının evde olup olmadığını sorarak bir zarf bırakıyordu. Barılar, Komite tarafından seçilen Yüksek Adalet Divanı üyeleri, Başkanı ve Başsavcısına gönderilmişti. Zarfın içinde Komite Genel Sekreterliğinin bir yazısı vardı. Hitap ettiği kimseye, Yüksek Adalet Divanı üyeliğine seçildiğini bildiriyordu. Altta, üyeliğe seçilenlere bir not yazılmıştı. Notta, haberin pazartesi akşamına kadar kimseye duyurulmaması rica ediliyordu.

Doğrusu istenirse, evvelki hafta içinde başkentte Adalet Divanının kuruluşu üzerine bahse girenler geçen hafta bir hayli sürprizle karşılaştılar. Bilhassa Başkan seçimi pek çok bahisçiyi şaşırttı. Favori Recai Seçkindi. Ancak, Komite Seçkinin başkanlığa seçilmesini mahzurlu buldu. Zaten Yargıtay Başkanı da mahzuru biliyor ve Yüksek Adalet Divanına başkanlık etmeyeceğini söylüyordu. Kendisi cezacı değildi. Halbuki Yüksek Adalet Divanı ceza dâvaları görecekti. Komite iyi bir cezacı keşfetmiş ve hâkim teklifi kabul edince, Başkan meselesi halledilmişti. Bu isim, Yargıtay 1. Ceza Dairesi başkanı Salim Başoldu. Başol eline zarfı aldığında, Yüksek Adalet Divanı Başkanı seçildiğini zaten biliyordu.

Zarfların, sahiplerinin ellerine gitmesinden pazartesi akşamına kadar geçen saman oldukça eğlenceli akıp gitti. Üyelerle gazeteciler kovalamaca oynuyorlardı. Bu mevzuda en iyi çalışan öncü gazetesi olmuş, hâkim lerin adı ilk öncü gazetesinde yayınlanmış ve hemen o akşam bir Öncü ekibi, Başolun Kızılırmak Caddesindeki 28 numaralı evinin 5 numaralı dairesinin ziline basmıştı. Kapıyı genç bir delikanlı açtı. Başolun oğluydu. Daha sonra babası göründü ve kapıyı on santim kadar aralıyarak gazetecilerle sohbete koyuldu.

"— Yüksek Adalet Divanı Başkanı seçilmişsiniz. Doğru mu?"

"— Hayır".

"— Haber kesin, size tebliğ dahi edildi".

"— Canım, benden iyi mi bilecek-siniz? İsterseniz sizinle bahse girelim. Ama kaybedersiniz".

Başol, muhavereyi kesmek niyetindeydi. Bir küçük hâdise gazetecilere yardım etti ve Başkanın ilk resmini çekmelerini sağladı. Gazeteciler ümitsizlikle geri dönmeğe hazırlanıyorlardı ki apartmanın otomatı söndü ve koridor karanlığa gömüldü. Başol, gençlerin karanlıkta kalmalarına üzülmüş olacak ki yolu göstermek üzere kapıyı biraz daha araladı ve, "şuradan" diyecek oldu. Ama olan olmuş, flâş patlamıştı. Adalet Divanı Başkanı kapıyı aceleyle kapadı ve içeri girdi. Gazeteye dönen Öncü ekibinin şansı yerindeydi.

Yüksek Adalet Divanı üyeleri Yeşilköyde

Perdeyi açmaya gidiyorlar

Bir hayat hikâyesi

Ertesi gün, Salim Başolun resmi birinci sayfada yayınlandı. Ama iş bununla bitmiyordu. Bir tek gece içinde gölgeden ışığa çıkan hukukçu kimdi, hüviyeti, karakteri neydi? Hafta boyunca bir AKİS ekibi bu konu üzerinde durdu ve Yüksek Adalet Divanı Başkanının hayat hikâyesini ana hatlarıyla tesbit etti.

Türkiyede şu anda bütün gözlerin üzerine çevrildiği sert bakışlı, sert çizgili, görünüşte aksi intibaını uyandıran, ama aslında görünüşüyle tamamen zıt bir karaktere sahip Salim Başol 1905 yılında Yozgatta doğdu. Orta halli bir ailenin çocuğuydu. İlk tahsilini mahalle mektebinde yaptı. Sakin, uslu ve çalışkan bir talebeydi. Fazla oyun oynamıyor, az konuşuyordu.

İlkokulu pekiyi dereceyle bitirdi ve tahsiline gene Yozgatta devam etti. Orta okul devresi de Başol için başarılı geçti. Arkadaşları arasında, yaşından büyük davranışlarıyla temayüz ediyordu. Oturaklı lafları vardı. Orta okul da, üç senede pekiyi dereceyle bitirildi.

Başolun lise tahsili diğerleri gibi aksamadan devam etti. Genç adam liseyi bitirdiğinde ailesine yardım etmek mecburiyetinde olduğunu anladı. Bundan dolayı, memleketi olan Yozgatta kısa bir müddet öğretmen muavinliği yaptı. Bu devre Salime çok şey kazandırmış ve öğrenmeğe olan iştiyakını kamçılamıştır. Okumak istiyordu. Sert görünüşüne rağmen son derece munis tabiatlıydı.

O yıllarda -1925- Ankara Hukuk Fakültesi yeni açılmıştı. Başol birden hukukçu olmayı arzuladı ve için-de yanan ilim ateşiyle kendisini Ankaraya attı. 1928 yılında Salim Başol Ankara Hukuk Fakültesini pekiyi dereceyle bitiriyordu.

İlk memuriyeti, Vezirköprü yargıç yardımcılığı oldu. O yıl genç hukukçu dünya evine de girmiş ve Melâhat Başolla evlenmiştir. Vezirköprüde geçen günler genç hukukçuyu hayata hazırladı. Daha sonra Niksar, Balıkesir ve çeşitli diğer yerlerde yargıçlık yaptı.

Nihayet olgunlaşmış ve iyi bir cezacı olmuştu Arkadaşları arasında Başolun bu ehliyetini takdir etmiyea yok gibiydi. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına tâyin edildiğinde oturaklı bir yargıçtı. Oradan Yargıtaya gönderildi. Orada, 1. Ceza Dairesi Başkanlığına getirildi.

Sert adam

Yargıtaya tâyininden bu yana, kendi dairesinde çalışan kâtipler, doğrusu istenirse, Başoldan bir hayli çektiler. Zira yeni Başkan bir tek hata kabul etmiyor ve vazifesini lâyıkiyle yapmıyanı fena halde haşlıyordu. Düzenli bir çalışma hayatı vardı. Daire kapısında göründüğünde hiç tereddüt etmeden saatleri dokuza ayarlamak mümkündü. Daireden çıkışı biraz gayrimuntazamdı. Bâzı günler, gece geç vakitlere kadar çalıştığı görülüyordu. Fazla konuşmayı Bevmiyen Yüksek Adalet Divanı Başkam, muhataplarına bazen "Kısa kesin, sadede gelin, ne söyliyecekseniz söyleyin" gibi ihtarda bulunmaktan çekinmiyordu. En karakteristik tarafı, aşırı soğukkanlılığıydı. Hele bir kararı tefhim etmeden evvel yüzünden bir şey anlamak imkânsızdı. Kaşlarım çatar ve kararı başından sonuna kadar aynı tonda söylerdi.

İşine ve prensiplerine düşkünlüğü o derece aşındır ki, kahveyi çok sevmesine ve içmeden yapamamasına rağmen Başol, iş zamanı bir tek fincan dahi olsun kahve içmemektedir. Dairesinde bulunan memurlara da aynı şeyi telkin etmiş ve iş sırasında kahveyi, çayı kaldırmıştır.

Başol, iyi bir aile babasıdır. Eşine ve oğlu Güngöre aşırı derecede düşkün dür. Bazen oğluyla bir arkadaş gibi saatlerce konuşur ve onun dertlerini dinler. Yaşına nazaran son derece dinç ve genç göstermektedir. Arasıra oğlu babasını, "ağabeyim" diye takdim etmekte ve bu hiç de garip karşılanmamaktadır.

İçki ve sigaraya düşkün değildir. Ama tiyatro ve sinemaya bayılır. Hiç bir filmi kaçırmadığı gibi, Ankara sahnelerine konan bütün eserleri de takip eder.

İş hayatındaki titizlik ve sertliğine karşılık, Başol özel hayatında son derece neşeli, şakacı ve yumuşaktır. Oldukça muntazam ve sakin bir hayat yaşar. Geceleri okur.

Yolca yolunda gerek

Hayatı muntazam olan Başolun, geride bıraktığımız haftanın başından itibaren evinde birdenbire bir değişiklik oldu. Kendisine tebligat yapıldıktan sonra bavulunu hazırladı ve davet bekledi. Yüksek Adalet Divanı Başkanı hazırdı. Pazartesi sabahı, saat 07.00 sıralarında Kızılırmak caddesinin 28 numaralı evi önünde askeri bir jip durduğu zaman, Başol çoktan uyanmış ve giyinmişti. Ailesine veda ederek jipe bindi, önce Anıt Kabire giderek Atanın mânevi huzurunda saygı duruşunda bulundu. Daha sonra Hacı Bayram Camiini ziyaret etti ve Hacı Bayram Velinin türbesi önünde dua etti. Oradan Etimesgut hava alanına doğru yola çıktı.

Başol alana vardığında hemen hemen kimse gelmemişti. Alanın etrafında sıkı emniyet tertibatı alınmıştı. Başolu, Albay Kemal Gökmen, Yarbay Mehmet Çokgüder, Hasan Gürsel ve Vasfi Öksü takip ettiler. Yüksek Adalet Divanı üyeleri heyecanlıydılar. Az sonra Adalet Bakanı Amil Artüs alana vâsıl oldu. .Her zamanki gibi gülüyordu. Yanında Cahit Özden, Abdullah Üner ve Doğan Turan vardı.

Saat 09.45 sıralarında Binbaşı Orhan Erkanlı ile Başsavcı Altay Egesel göründüler. Erkanlı gülüyordu. Basın mensuplanna doğru yürüdü ve:

"— Bakıyorum, gene zehir gibisiniz. Hemen damlamışşınız" dedi.

09.50 de, bir gece evvelinden hazırlanmış iki ÇKB uçağı Yüksek Adalet Divanı üyelerini . Yassıadaya doğru uçurdu. O akşam Türkiye radyoları Adalet Divanının Başkan ve üyelerini: resmen açıklıyordu.

İki ÇKB uçağı Yeşilköy Askeri Hava Alanına indiğinde saat 11.35 idi. Yolcuları karşılıyanlar gene gazetecilerdi. İstanbullu basın mensupları da dikkatlerini bir şahıs üzerinde toplamışlardı: Salim Başol. Kısa boylu Başkan koyu gri flanel elbise giymişti ve heyecanlı olduğu göze çarpıyordu. Kırmızı üzerine beyaz benekli bir kravat takmıştı. Kahverengiye çalan kırmızı ayakkabıları vardı.

Uçak inmeden önce askeri hava alanının içerisindeki salonda bekliyen gazeteciler, uçağın 15 dakikaya kadar alana ineceği haberi telsizle alınınca bahçeye çıkarılmışlar ve kendilerine orada beklemeleri bildirilmişti. Uçak alana inince, ilk önce

PERDELER AÇILDI

Allah Mübarek Etsin!

Eski devirde bütün ikazlara rağmen hükmünü yürüten "Kelle İstiyorlar" edebiyatının, köprülerin altından bunca su akmış da bulunsa ve bir koca ***ihtilâl*** *de yapılmış olsa rağbette kaldığı anlaşılıyor. Menderesin Savcısı ve Menderesin meşhur Tahkikat Komisyonunun idam talebiyle Yüksek Adalet Divanına sevkedilmiş üyesi Selâmı Dinçerin ortağı Hayri Mumcuoğlunun, İnkılâp Hükümetindeki yerini muhafaza etmesini başka türlü izaha imkân yoktur. Nitekim ne Mumcuoğlunun kendisi, ne de başkaları aklın almayacağı bu durumu açıklamaya dahi teşebbüs etmemişlerdir. "Basın ne yazarsa yazsın, vız gelir!" z i h n i y e t i - nin hortlaması ve delil, vakıa, hâdise göstererek yapılmış ikazların kaale dahi alınmaması karşısında derin* ***bir*** *üzüntü duymamak mümkün müdür ? Üzüntü, en halisane niyetlerle bu ikazı yapanların seslerini duyuramamış olmalarına değildir. Üzüntü,* o *seslere kulak*larını *kapayanlaradır. Zira en sonda zarar görenin, birinciler değil ikinciler olduğu pek parlak şekilde ortadadır.*

Yukarda, Mumduoğlu - Dinçer ortaklığının Kavaklıdereye diktiği apartman görünmektedir. Apartmanın bir kanadı İnkılâp Hükümeti Bakanı Hayri Mumcuoğluya, diğeri Yassıadada idam talebiyle yargılanacak düşük milletvekili Selâmi Dinçere aittir. *İşbirliğinin 27 Mayıs gününe kadar devam etmiş olması hikâyenin bir başka hazin tarafıdır. Resmi, alâkalılara ithaf ediyor ve "Allah mübarek etsin!" diyoruz. Merakımız, Menderesin basın politikasını Ankara Adliyesinde başarıyla tatbik eden Mumcuoğludan sonra bu politikayı İstanbul Adliyesinde aynı başarıyla tatbik eden -ve bir düşükle menfaat ortaklığı da bulunmayan- Hicabi Dinçin ne zaman parlak bir mevkie getirileceğidir.*

uzun boylu Adalet Bakanı Amil Artüs göründü. Adalet Bakanının Divan Üyeleri ile birlikte gelmesini gazeteciler bir hayli yadırgadılar. Mavi bir elbise giymiş olan Artüs, Salim Başolun tam aksine son derece sakin görünüyordu. Elinde fermuarlı, kırmızı bir evrak çantası ile sarı renkli büyük bir başka çanta vardı. Diğer uçaktan eşyalar indirildikten sonra, ilk fotoğraflar Ordu Film Merkezi ekibi tarafından alındı, daha sonra da bahçede bekliyen gazetecilerle fotoğrafçıların hava alanına girmelerine izin verildi. Bu sırada Divan Başkan, savcı ve üyeleri, Amil Artüsü ortalarına almışlar, resim çektirneye, hazırlanıyorlardı.

Fotoğrafların alınması bittikten sonra gazeteciler neşeli Artüsün yanma yaklaşarak duruşmaların kesin tarihini sordular. Artüs gülerek:

"— İşte Divan Başkanı burada, ona sorun" dedi.

Gazeteciler ve Divan üyeleri hep biriikte askeri hava alanı kumandanlığı odasına girdiler. Kumandanın masasına Artüs oturmuş, Başkan ve bir kısım Divan üyeleri de koltuklara ve iskemlelere yerleşmişlerdi. Başsavcı Ömer Altay Egesel ise, Salim Başolun koltuğunun yanında duvara dayanmıştı. Gazeteciler hemen Parkanı muhasara altına aldılar. Sual yağmurunun altında heyecanlı ve ürkek Başol, durumu idare etmesini mükemmelen bildi ve bittabii verilen cevaplar gazetecileri tatmin etmedi. Ama Başol, ilk imtihandan tam numarayla çıktı. Sualler devam ederken, bir ara Artüs, kulağına eğilip birşeyler fısıldayan Üyelerden birine gülerek, yüksek sesle:

"— Bırakın canım. Gazeteciler heveslerini alsınlar" dedi.

Sorulanlardan bâzılarının cevaplan da Başsavcı Altay Egesel tarafından verildi. Altay Egesel, **"Sanık'** lara 50 kelimeden **fazla** muhabere imkânı tanınıp tanınmayacağı" **yo**lundaki bir suale, şakacı **haliyle:**

"— Ne o, yoksa mektup yazmaya mı niyetlisiniz?" diye cevap verdi.

Suali, Milliyetin Adliye Muhabiri sormuştu.

Gazeteciler odadan çıktıktan sonra, Adalet Bakanı ve Divan Başkanı ile üyeleri bir müddet daha kumandanın odasında kaldılar. Duruşmaların tanzimcisi yorulmak bilmez Orhan Erkanlı ve sivil elbise giymiş Orhan Kabibay da aynı uçakta gelmişlerdi. Adalet Bakam ile Divan üyelerini Yeşilyurt iskelesine götürecek vasıtayı bulma işi de Erkanlıya düştü ve T.H.Y. na ait mavi bir yolcu otobüsü bulundu. Otobüsün ön tarafında sağdaki iki kişilik yere Salim Başol ve Artüs oturdular. Başol pencere kenarını seçmişti. Aynı hizada sol taraftaki koltuklara ise Erkanlı ve Altay Egesel oturdular. Diğer üyeler de bindikten sonra, otobüs yürüdü. Otobüs yolcularını, Yeşilyurt iskelesinde F. 326 hücumbotu bekliyordu. Eşyaların yerleştirilmesini müteakip, hücumbotu Yassıadaya hareket etti.

Heybelide manzara

Yüksek Adalet Divanı üyeleri Yassıadada bir müddet kalarak duruşmalarla ilgili son hazırlıkları gördükten sonra Heybeliadaya döndüler. Heybeliadadaki Panorama Oteli, Divan üyelerinin ikamet ve çalışmalarına tahsis edilmiş, Adalet Bakanlığı tarafından üç aylığına kiralanmıştı. Otel, C.H.P. Adalar ilçe Başkanı Bahrettin Geyere aitti ve otelin tamamının aylığı 2000 liraya geliyordu. Divan üyeleri otele yerleşmeden önce otelin çevresi telörgülerle çevrilmiş ve her 20 metreye tam techizatlı nöbetçiler dikilmişti. Otelin sivil personel ve bekçileri de değiştirilerek yerlerine askerler getirilmişti. 1 numaralı yasak bölge ilân edilen Panorama Otelinin panoraması buydu ve otelin bulunduğu çevreden kuş dahi uçurulmuyordu. Nöbetçilere, en küçük bir hareket halinde ateş emri verilmişti. Ayrıca otelin 30 metre arkasında bir ışıldak merkezi yapılmış ve projektörler yerleştirilmişti. Projektörler, sabaha kadar otelin denize bakan tarafını tarıyorlardı.

Divan üyelerinin Yassıadaya gidiş gelişlerini Acar motörü temin ediyordu. Bir zamanlar düşük Bayarın Boğazda keyif çattığı Acar motörüaijşn, düşük Bayarı yargılıyacak olan namuslu hâkimlerin emrine tahsis edilmesi, talihin garip cilvelerinden biri oldu. özel iskele henüz tamamlanmamış bulunduğu için, Acar su iskelesine yanaşıyordu. İskelenin inşasına hızla devam edilmekteydi. Bu arada, iskele açığındaki mendireğin içinde bulunan balıkçı kayık ve motörleri de buradan uzaklaştırılmış ve mendireğin içi temizlenmişti. Ancak, şimdilik' görülebilen mahzurlardan birisi, yeni iskelenin bulunduğu kısmın yasak bölge dışında kalması idi. Herhalde bu da düşünülecek ve iskele yasak bölge içine alınacakta. Mendirek açıklarında deniz kuvvetlerine ait kruvazörler aleste bekliyorlardı. Avcı botları da denizden emniyeti temin etmekteydiler.

Yüce Divan üyeleri hiç kimse ile temas ettirilmediler. Yasak bölgenin dışından teleobjektifle' fotoğraf çekilmesin diye, otelin pencerelerine bej renkli perdeler konulmuştu. Perdeler kapalı tutuluyordu. Akşam üzerleri devamlı çalışmaktan yorgun düşen üyeler, telörgülerle çevrili bulunan bahçede dolaşıyorlar ve günün yorgunluğunu sakin deniz havası almakla çıkarıyorlardı.

Bütün ihtimaller hesaplanmıştı, ama bir tanesinden hiç kimsenin haberi yoktu. Gazetecilerden ve yabancı gözlerden böylesine itinayla saklanan Panorama Otelinin tam arkasına düşen sarı badanalı evin üçüncü katı AKİS ailesine aitti ve oradan her şey kuşbakışı bütün teferruatıyla görülüyordu. AKİS'in İstanbul ekibi san badanalı binada karargâh kurdu.

Dosyalar arasında

İstanbula giden Yüksek Adalet Divanı üyeleri orada kendilerini iki büyük dosyanın beklediğini gördüler. Bunların birincisi, İhtilâlin mânasını verecek olan Anayasayı ihlal suçuyla alâkalı dosyaydı. Duruşmaların nabzı o dasya ele alındığında atacaktı. İhtilâlin ne derece meşru olduğu ve nasıl haklı sebeplere dayandığı ancak o konu görüşülürken açıklanacak hakikatlerle belirecekti. Sâdece Türkiye değil, dünya neticeyi bekliyordu. İkinci büyük dosya ise, kanlı bir facianın, İstanbul ve Ankara Üniversitesi olaylarının hikâyesini ihtiva ediyordu. Bunlara haftanın sonunda bir üçüncü dosya eklendi: Topkapı Suikastı. Triloji, yunan trajedilerini aratmayacak bir triloji oldu.

Yüksek Adalet Divanı üyeleri derhal kolları sıvadılar ve çalışmaya' koyuldular. Yapılacak ilk iş, duruşmaların gündemini tanzimdi. Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnameleri bu sırada bastırılmış ve sanıklara dağıtılmıştı. Duruşmaların 14 Ekimde başlayabileceği görülünce Divan bir tebliğle bunu açıkladı. Açıklanan başka bir husus, ilk günün gündemiydi. Yüksek Adalet Divanı ev-

Salim Başol , Amil Artüsle İstanbulda

Gözlerin hedefi

velâ Anayasayı ihlâl suçunun dosyasını açacaktı. Cuma sabahı, açılış seremonisi tamamlandığında yerlerini almış sanıkların yüzlerine karşı Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnamesi okunacaktı. Kararname 36 büyük sayfa tutuyor ve bunda düşüklerin en mühim siyasi suçu bütün çıplaklığıyla ortaya çıkıyordu. Nitekim bu yüzdendir ki sanıklardan Bayârın, Menderesin, son Menderes kabinesinin tekmil üyelerinin, Tahkikat Komisyonunun kurulmasını isteyen üç mületvekilinin, Koraltanın ve Tahkikat Komisyonuyla alâkalı celseyi idare eden Kirazoğlunun, Tahkikat Komisyonunu teşkil eden onbeş üyenin idamları Yüksek Soruşturma Kurulu tarafından ekseriyetle istenmişti. Bunlar Anayasanın ihlaliyle suçluydular. D.P. Grubunun bütün diğer üyeleri içinse Anyasanın ihlâline yardım ettiklerinden 5-15 sene ağır hapis gene ekseriyetle talep edilmişti.

Muhalefet şerhleri

Bayar hakkındaki karara **bir** tek üye muhalefet şerhi koymuştu. Adil Yüceler "meşruiyetini **kaybeden** iktidar, millî müeyyideyi temsil ve tatbik eden inkılâp tarafından tasfiye olunmuş siyasî sorumluluğun bu suretle neticesi alınmış, sanıklar çeşitli suçlardan dolayı da normal hukuk nizamına tevdi ve teslim olunmuşlardır. Bu esastan hareketle, Türk Anayasa Hukuku ve Ceza Hukuku nizamları yekdiğerine muvazi olarak nazara alındığı ve bir Anayasa ve Ceza Hukuku reformu arifesinde bulunulması göz önünde tutulduğu takdirde sanıkların Anayasayı ihlâl mevzuundaki fiillerinin Demokrat Partinin merkezî sevk ve idaresi ve parti grupu ile ilgili olarak Türk Ceza Kanununun 141/3 ncü maddesi çerçevesi içinde mütalâa edilmesi lâzımgeleceği" mütaleasında bulunmuştu. Hukukçu diliyle yazılmış bu mütaleanın herkes tarafından anlaşılır mânası **şuydu:** Bayar, Yücefere göre de suçluydu. Ama Yücefer düşük Cumhurbaşkanının **"Devlet** kuvvetleri aleyhinde cürümler" değil, "Vatan aleyhinde cürümler" faslına göre yargılanmasını istiyordu. Bunun cezası idam değil, altı aydan müebbete kadar giden hapisti, öteki bütün üyeler, idam cezası veren 146 maddenin tatbiki gerektiğinde müttefiktiler.

Menderes hakkındaki karara da bir tek üye muhalefet şerhi koymuştu: Aynı mucip sebebi ileri süren aynı Âdil Yücefer. Bakanlara gelince bunlar hakkındaki karar dört muhalefet şerhi taşıyordu. Bunların birincisi, görüşünü muhafaza eden Âdil Yüceferin muhalefet şerhiydi. İkincisi, basit **bir** teknik husustu. Üçüncü şerhi iki üye imzalamıştı: Bunlar Bakanların Anayasayı ihlâl değil, ihlâle yardım suçuyla yargılanmalarını, yâni idamla değil 5-15 yıl ağır hapisle cezalandırılmalarını istiyorlardı. Dör**düncü** şerhe gelince, onu 13 üye imzalamıştı. Bunlar "İstifanamesini Başbakanlığa göndermiş bulunan Sabık ve sakıt Sağlık Bakanı Lûtfi Kırdar, keza istifası Tevfik İlerinin müdahalesi ile önlendiği mumaileyhin hatıra defterindeki notlarından anlaşılan sakıt Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu ile daima mutedil düşündükleri ve hareket ettikleri hatıra defterlerinden anlaşılan sakıt Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes ile Ulaştırma Bakanı Şemi Ergin'in bu hareketlerinin takdiri tahfif sebebi addiyle 59 ncu maddenin lüzumu" nu belirtmişlerdi. Yâni bu. dört Bakanın idam cezaları, hapse tahvil olunmalıydı.

Kanun teklifçişi üç milletvekili hakkındaki kararda bir muhalefet şerhi vardı ve bu, 12 üye tarafından imzalanmıştı. Üyeler üç milletvekilinin Anayasayı ihlâl değil, ihlâli kolaylaştırma suçundan yargılanmalarım istiyorlar, fakat hareketlerini bir ağırlaştırma sebebi sayıyorlardı. Yâni bunlar âzami 15 seneye mahkûm edilmeli, sonra da cezaları arttırılmalıydı.

Milletvekilleri hakkındaki karar beş bendi ihtiva ediyordu. Bir defa, Tahkikat Komisyonu kurulmasını D.P. Grubuna teklif eden D.P. Grubu Başkan vekilleri Mazlum Kayalar ile Baha Akşidin Anayasayı ihlâli kolaylaştırma değil, ihlâl suçundan yargılanmalarını on üye istemiş, fakat Kurulun ekseriyeti bunu kabul etmemişti. Düşüklerden Selim Ragıp Emeç, Osman Turan ve Sedat Çetintaşın hastalıkları dolayısıyla teşrii faaliyet gösteremedikleri raporla sabit olduğuna göre bunlar hakkında men'i muhakeme kararı verilmesini 16 üye istemiş, fakat Kurulun ekseriyeti bunu da reddetmişti. Altı **üye** yurt dışında bulunan düşük milletvekilleri Muzaffer Kurbanoğlu, Rıza Çerçel, Mahmut Tayşi ve Necdet Azak hakkında, bunlar da teşrii faaliyete katılmadıklarından meni muhakeme kararı istenmiş, fakat bu talep te Kurul ekseriyeti tarafından reddedilmişti. Kocaeli milletvekili Sadettin Yalım Kurula bir yalan atmış, D.P. den 1959 da istifa ettiğini, onun için müstakil olduğunu bildirmişti. Fakat sonradan D.P. ye tekrar girdiği tesbit olunduğundan onun Anayasanın ihlâline yardım suçundan yargılanmasına Kurul ittifakla karar vermişti. Buna mukabil Kurul, gene ittifakla, ölmüş bulunan Zakar Tarver hakkındaki dâvanın düşmesini uygun bulmuştu. Selâhiyet kanununun D.P. Grubundaki müzakeresi sırasında bunun aleyhinde konuşan Esat Budakoğlu, Kemal özçoban, Sıtkı Yırcalı ve Şevki Erkelin men'i muhakeme karan almaları gerektiğini iki **üye** istemiş, fakat Kurul ekseriyeti bunu reddetmişti. Üç üye ise Grubu içtimaa davet edip 'Menderesi yumuşatma niyeti izhar etmiş 90 düşük milletvekili hakkında hafifletici sebep tatbik olunmasını istemiş, Kurul ekseriyeti bunu da reddetmişti. Bu arada Adil Yücefer, düşük mllletvekille-

Panorama Oteli
AKİS'in gözü altında

rinin de devlet kuvvetleri aleyhinde değil, vatan aleyhinde suç işlediklerinin kabulünü istemiş, o da reddedilmişti. Böylece Kurul ekseriyeti, istisnasız bütün milletvekillerinin 5-15 Bene hapsine taraftar olmuştu.

Tahkikat Komisyonu üyelerine gelince, Âdil Yüceferin hep aynı prensip meselesiyle alakalı muhalefet şerhinden başka üç üye bunlar hakkında hafifletici sebep tatbiki istemiş, fakat Kurul ekseriyeti bunu doğru bulmamış ve idamları gerektiğini büdirmişti.

İşte, 14 Ekim günü 407 sanık ile 723 davetlinin dinleyecekleri kararnamenin ana hatları bunlar olacaktır.

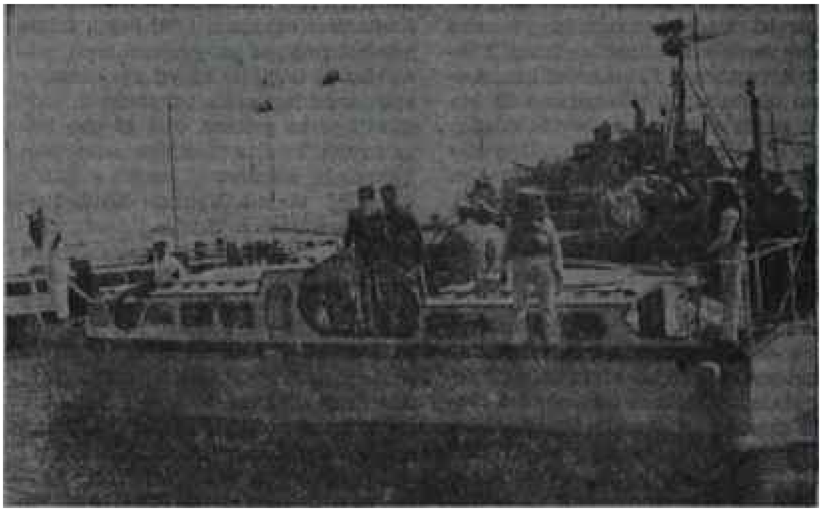
İkinci sahne

Cuma günü, kararname okunduktan sonra celse tatil edilecektir, öğleden sonraki celseye, galiba havanın ağırlığını dağıtmak için "Köpek hikayesi" konmuştur. Bilindiği gibi Bayar, kendisine Devlet Başkanı sıfatıyla hediye edilmiş bin lira kıymetinde bir köpeği. Tarım Bakanı Nedim Ökmenin tavassutuyla bir Devlet çiftliğine tam 20 bin liraya satmıştır. Bu irtikâbın bütün delilleri tamdır ve en ufak müdafaa deliği yoktur. Duruşma, Türkiye Cumhurbaşkanlığı mevkiine yükselmiş bir adamın nasıl bayağı ve adi kumaştan yapılmış bulunduğunu basit halkın gözleri önüne serecektir. Ancak, bu dâvayı ilk güne almanın fazla talihli bir gündem sayılabileceği şüphelidir. Duruşmaları takip edecek bilhassa yabancı muhabirlerin bu, bütün ihtilali küçümseme gibi hatalı bir zehap edinmelerini, korkulur ki kolaylaştıracaktır.

Anayasanın ihlâli suçunun duruşmasına daha sonraki celselerde devam edilecektir. Evvelâ sanıklardan ne diyecekleri sorulacak, sonra savcı iddianamesini okuyacak, üçüncü safhada düşükler savunmalarını yapacak, nihayet Yüksek Adalet Divanı kararım verecektir. Tabii Divan, Yüksek Soruşturma Kurulunun kararnamesiyle bağlı değildir. Divanın savcıları da Kurulun istediği cezalardan başka cezalar isteyebilirler. Her sanığın durumuna göre Yüksek Adalet Divanı vicdani kararını bildirecektir. Bu bakımdan aynı zümrede bulunan şahısların değişik hükümler alması hiç kimseyi şaşırtmamalıdır.

Bir suikast hâdisesi

Haftanın sonunda, Yüksek Adalet Divanının üyeleri Heybeliadadaki otellerinde çalışırlarken yeni bir kararname sanıklara dağıtıldı. Kararname bir polis romanının meraklı sâtırlarını taşıyordu. Zira bunda, uzun zamandır lafı edilen bir hâdisenin, Topkapı Suikastının hikâyesi vardı. İnönünün meşhur Uşak seyahati dönüşü İstanbula gelişinde cereyan edenler haftanın sonunda herkesin parmağını ağzında bıraktı.

Hücumbotlarla üyeler Yassıadaya hareket ediyorlar.

Hesap gününe hazırlık

O gün her şey, Binbaşı Şefik Soyuyücenin Topkapı surlarına gelmesiyle başlamıştı. Soyuyüce -şimdi Milli Birlik Komitesi üyesidir- o sırada pek çok şeyler bilen bir binbaşıydı ve 61. Tümen Harekât Dairesi Başkam bulunuyordu. Genç binbaşı Topkapı surlarına geldiğinde, bir trafik otomobiliyle bir trafik jipinin yolu kapayacak şekilde durduklarını görmüştü. Halk toplanmıştı. Soyuyüce durumun iyi olmadığını anlamış ve İstanbul Trafik Müdürü Celâl Kosovayı ikaz etmek lüzumunu hissetmişti. O gün Kosovayla Soyuyüce arasında şöyle bir konuşma cereyan etti:

"— Bunlar neden böyle duruyor T"

"— Buranın emniyeti bize aittir. Sana hesap mı vereceğim?"

Genç Binbaşı oldukça sinirlenmiş ve Kosovayla tartışmaya başlamıştı. Kosova da her nedense bir hayli sinirliydi. Soyuyücenin boğazına sarıldı. Ama genç İhtilâlci küçük bir el hareketiyle hücumu savuşturdu. İşte bu sırada umulmayan bir olay cereyan etti. Kosovanın yanında bulunan, kartal burunlu, cakalı bir zat elini belitte attı ve tabancasını çıkararak genç binbaşıya:

"— Binbaşım, bu işe müdahale etmek için başını ortaya koyman lâzım" dedi.

Binbaşı, silâhlı zatı tanımıyordu, adının Zeki Şahin olduğunu sonradan öğrendi ve biraz geç de olsa, bir zaman sonra başını ortaya koydu!

Kosovanın, Topkapı olayları hakkında, daha doğrusu İnönüye tertiplenen suikast hususunda geniş bilgisi olduğu bu hâdiseyle anlaşılıyordu. Tertibat gayet basitti: İnönü sur dışında arabasından indirilerek Kosovanın trafik otomobiline bindirilecek ve Eyüp yoluyla Taşlıktaki evine götürülecekti! Böylece bütün tehlikelerden korunmuş ve galeyana gelen D.P. li vatandaşların hışmından kurtarılmış olacaktı! Alınan tedbirler hep İnönünün hayatını korumak içindi! Nitekim İstanbul Valiliği bu tedbirleri İçişleri Bakanlığına yazdığı yazıda masumane anlatmış ve nasıl 1957 seçimlerinde, Cebeci mitingi sırasında İnönü izdihamdan Emniyet kuvvetleri tarafından kurtarılmış ve hâdise sonunda C.H.P. Genel Başkanı kendilerine teşekkür etmişse, İnönü için Emniyet kuvvetleri gene aynı şeyi düşünmüşlerdi. Maksat **C.H.P.** liderinin istirahatını temin etmekti. Hani, bu ifadelere bakılınca Zeki Şahinin 1 numaralı İnönü dostu olduğuna insanın inanası geliyordu.

5 Numaralı Soruşturma Kurulu tarafından toplanıp Ur araya getirilerek Yüksek Soruşturma Kurulunun Genel Kuruluna sunulan raporda, olaym Cebeci olayıyla karşılaştırılması hikâyesi zikredildi. Genel Kurul bu iki olaydan oldukça faydalandı. Eldeki deliller, Topkapıda İnönüye bir suikast tertip edildiğini açıkça ortaya koyuyordu. Bunun Cebeci olayıyla bir tutulması, aydınlık yüzlü hukukçuları sâdece biraz güldürdü ve netice üzerinde müessir bir delilin daha ortaya çıkmasını sağladı. Bir kere, Cebeci mitinginde İnönüyü tehlikeye düşüren, **CH.P.** lilerin sevgi-

Basın

Amerikayı Keşfe Çalışanlar

Dört aydan beri Türkiyede para enflâsyonunun yerini fikir enflâsyonu aldı. Memleket meselelerinin enine boyuna ve geniş hürriyet havası içinde konuşulmasındaki faydanın inkâr edilecek tarafı yoktur. Bilhassa aydın zümrenin buna susamış olduğu uzun zamandır biliniyordu, Kendisinden başka hiç kimsenin doğru düşünebileceğine ihtimal vermeyen, bu yüzden de etrafına sâdece "evet efendimci"leri alıp kulaklarını onlara açan bir diktatorya heveslisinin idaresi altında geçen yıllar tartışma ihtiyacını bazı yüreklerde depo etmişti. Şimdi deponun kapıları açılmıştır.

Ancak, bir nokta dikkati çekiyor. İhtilâlden bu yana, konuşmak hariç, fazla, bir şey yapıldığını iddia etmek şüphesiz aşın iyimserlik olacaktır. "Şey"den maksat, bir ara bazı hayalleri ziyadesiyle meşgul eden ve çok şükür ayaklarını yere sıkıca çakılı muhafaza eden Milli Birlik Komitesinin direktiflerinde gerçek yerlerini alan "uzun vadeli işler" değildir. Ama Bayar - Menderes rejimiyle mücadele yıllarında sayın tnönünün "Bir anlık iyi niyet, Meclisin bir celsesi ve iki satırlık kanun maddesi işi" diye mükemmel şekilde vasıflandırdığı bir takım icraata bugüne kadar girişilememiş olması hüzün verici bir durumdur. Temel hak ve hürriyetleri alâkalandıran kanunlara el atmak için fikir yağmurunun sonu bekleniyorsa, çok beklenecek demektir. Zira bazı sayın aydın zevat ortaya öyle cevherlerle çıkmaktadırlar ki bahsettikleri mefhumlar dünyada çoktan tartışılmıştır, karara bağlanmıştır, neticesi alınmıştır ve Siyasî ilimler fakültelerinde, okullarında ders diye okutulmaktadır. Bu konulardan biri Basın Hürriyetidir.

Basm Hürriyeti konusunda, çoğu bizim salon sosyalistlerinden müteşekkil bir zümre, sanki ilk defa kendileri tarafından keşfediliyormuş gibi bir endişeyi ortaya atmaktadırlar: Bu hürriyet, hiç olmazsa bir ucundan devletleştirilmemiş bir basın tarafından nasıl gerçekleştirilebilir? .Sermayenin, menfaat gruplarının, ilan şebekelerinin, tevzi şirketlerinin tesiri bu hürriyeti mutlaka zedeleyecek, milletin değil bir zümrenin hakkı haline getirilecektir. Cemiyetler sosyalist çehre alırken 19. asır liberalizminin arlık bir endüstri haline gelmiş basın sahasında alabildiğine hükümran olması bir anakronizmdir. Âmme hizmeti gören bir gazetenin bir tek şahsın fikirlerini ve çoğu zaman menfaatlerini savunması haksızlığın ta kendisidir. Bu adaletsizlik ortadan kalkmadan Basın Hürriyeti, gerçek manasıyla asla sağlanmış olmayacak, cemiyetin hizmetinde bir Milli Basın kurulamayacaktır. Bu fikirler, herkes kolaylıkla hatırlayacaktır, 27 Mayıstan evvel Menderesin çevresinde rağbet buluyordu. 27 Mayıstan sonra, kendilerine "aydın ve ileri takım" etiketini yakıştıranların salonlarda çektikleri ateşli, parlak nutukların başlıca sermayesidir. Üstelik bunlara, gazete sahiplerini, icap ettiğinde müesseselerini satabildikleri için köy ağalarına benzeten pek ekzantrik yenilikler de ilâve edilmektedir. Ama ana tez aynı kalmaktadır: Patrona karşı fikir işçisini savunmak! Tıpkı Somuncuoğlu gibi, tıpkı Şaman gibi, tıpkı Aker gibi.. Tabiî, tıpkı bunların "Sahibinin Sesi" gibi..

Halbuki, konuşma meraklıları cevher saçacak yerde kitap karıştırmayı tercih etseler ikiye ayrılmış dünyada pek çok mefhum gibi Basın Hürriyetinin de iki kavranış şekli bulunduğunu kolaylıkla görebilirler. Komünist ideolojiye göre Basın Hürriyeti gerçek manasıyla ancak bir komünist sistem içinde gerçekleşebilir. Zira ancak komünist sistem içinde basın endüstrisi fertlerin ve zümrelerin hâkimiyetinden çıkarılıp milletin malı haline getirilebilir. Bütün istihsal âletleri gibi, nihayet fikir istihsal eden basın endüstrisinin âletleri de şahısların değil çalışanların olursa hususî menfaat susar, sâdece milli menfaat konuşur. Bu tezi savunan komünist edebiyat kapitalist sistem içinde basının ne kirli, ne pis bir müessese olduğunun misalleriyle doludur.Zenginlerin gazetelere sermaye veya ilân yoluyla hâkim olarak kendi çıkarlarını nasıl savundukları, fakir kütlelerin sesinin duyulmadığı, patronların umumi efkâra istikamet verdikleri, büyük kazanç sağladıkları, çalışanları istismar ettikleri hâdiseler zikredilerek belirtilmektedir. Bundan çıkardan netice ancak devletin tanzim ettiği bir basının Basın Hürriyetini kullanabileceğidir.

Aksi tez, batı demokrasilerinde revaç bulan tezdir. Serbest rekabet fikir hürriyetinin temelidir, esasıdır ve basın sahasında devletin tanzimciliğe kalkışması Basın Hüriyetinin ölümüdür. Devlet, her millî müessese gibi basım da elbette kontrol edecektir. Komünist edebiyatın bahsettiği tesir ve tazyik gruplarının mevcudiyeti batı demokrasilerinde inkâr olunmamaktadır. Ancak bunların rolü ciddi bir kontrolle asgari hadde indirebilmektedir. Nitekim İngilterede bu neviden bir şüphe uyandığında teşkil edilen bir Kraliyet Komisyonu çok ciddi ve uzun tahkikattan sonra İngiliz basını üzerinde bahis mevzuu tesirlerin Basın Hürriyetini zedeleyecek mahiyette olmadığı hususunda ilâm vermiştir. Gazetelerin, o gazetenin sahibinin fikirlerini -hattâ dostluk ve düşmanlıklarını- aksettirmesinin de fazla bir mahzur taşımadığı sabit 'haldedir. Meselâ Lord Beaverbrook'un gazetelerinde ihtiyar lordun fikirleriyle -hattâ dostluk ve düşmanlıkarıyla- tezat halinde yazılar yazılamaz. Bu gazetelere mensup bir muhabirin Beaverbrook'un sevmediği Almanya lehinde vaziyet alması, derhal -tazminatı verilerek- kapı dışarı edilmesine yeter. Ama Daily Express gene de dünyanın en büyük, en hür gazetelerinden biridir ve tirajı dört buçuk milyondur.

Batı demokrasilerindeki basının kusurları, aksaklıkları belki bin tanedir. Basın Hürriyetinin oradaki suiistimalinin çoğu zaman rezalet halini aldığı da doğrudur. Ne yaparsınız ki bütün bu aksaklıklarına rağmen Demir Perdenin bu yanındaki basın, o yanındaki basına nazaran "Özlenecek Basın" dır ve bizim ikincisine heveslenmemiz saçmadır, felâketlidir. Zira mesele bir prensip meselesidir. Basın Hürriyeti batıda, herkes gazete çıkarabileceği için teminat altındadır. Basın Hürriyetinin doğuda teminatı hiç kimsenin gazete çıkaramamasıdır.

Bütün bunlar herkesin bildiği hakikatlerken, XX. asrın son yarısında yelken açmış Kristof Kolomb rolüne heves etmek, insanın resmini sık sık gazetelere de geçirse, biraz tuhaf kaçmıyor mu?

lerinden ötürü ortaya çıkan izdihamdı. Polis, Genel Başkanı bu sevgi çemberinden kurtarmıştı. Topkapıda ise, İnönüyü öldürmek için gönderilen binlerce kiralık katil mevcuttu. Cebecide İnönü, izdihamdan kurtarılmak için bir otomobile bindirilmişti. Topkapıda ise, esasen bir otomobil içindeydi ve izdihamdan masundu. Trafik arabasına alınmak istenmesi nevinden dâhiyane fikir, olsa olsa ince bir zevkin neticesiydi. Zira Kosovanın otomobili son model bir Chevrolet idi. Kosova İnönünün rahatını ziyadesiyle düşünüyordu!..

Aydınlık yüzlü hukukçuların ellerinde bulunan delillere bir tanesi daha, işte böyle eklendi. Esasen hâdisenin hazırlanışı, hazırlıyanların maksatlarını açıkça ortaya koyuyordu. Üstelik, bir zamanın efendileri ve uşakları beraberliklerini sonuna kasar götürememişler, sorguları esnasında daimi surette birbirlerini itham etmişlerdi.

Bir vali vardı

İlk açık. Vali Ethem Yetkiner tarafından verildi ve Başbakan Menderesin Kemal Aygün vasıtasiyla hâdiseyi nasıl hazırlattığım o anlattı. Menderes, İnönünün İzmirden dönüğüne rastlayan günün sabahı Kemal Aygüne şöyle demişti:

"— C.H.P. liler İnönüye muazzam bir karşılama töreni yapacaklarmış. Biz seyirci mi kalacağız? Sis de teşkilâta söyleyin, İstanbulda yalnız kendilerinin olmadığım, D.P. lilerin de mevcut bulunduğunu gösterelim."

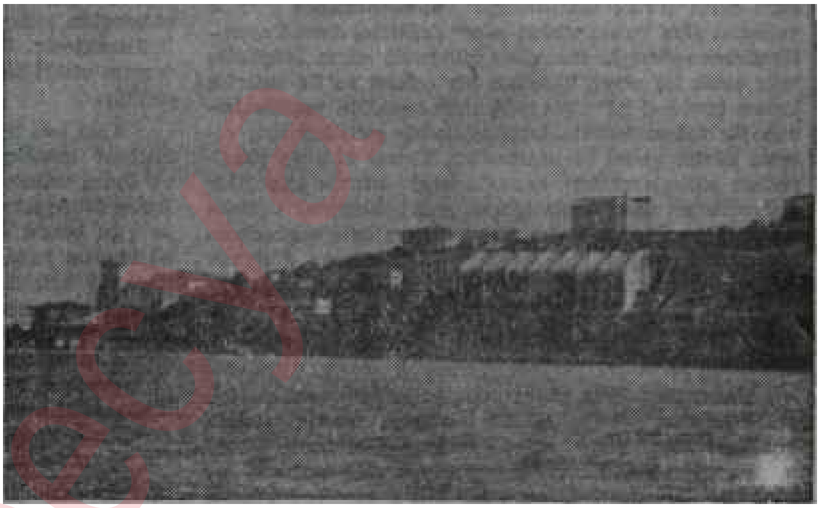
Aygün, efendisinin bu isteğine pek taraftar görünmemişti. Nihayet sert ve kesin olarak "Git teşkilâtına bildir!" emrini alınca, teşkilât olarak evvelâ Vali Yetkinerden başlanmıştı Yetkinere durumu anlatmış ve işin kötü olabileceğini ifade etmişti. 1lu teşkilât mensubu, Cumhurbaşkanı Bayara haber vererek onun Menderese nasihat etmesini ve fikrinden vazgeçirmesini isteme hususunda birleşmişlerdi. Ama kaya pek sert çıkmış, Bayar Yetkinerle Aygünü âdeta azarlamıştı. Yapılacak tek bir iş kalıyordu, o da, Ankarada bulunan, devrin müthiş İçişleri Bakanı Namık Gedike haber vermek ve İktidarın başlarını bu işten vazgeçirmekti. Ancak, Ankarayla yapılan telefon muhaveresi sona erdiğinde, bunun da imkânsız olduğunu anlamışlardı. Gedik, Bayar ve Menderesle aynı fikirdeydi. Üstelik eğlence kendisini pek memnun etmiş bayağı keyiflenmişti.

Vali ve Belediye Başkanı, işi beraberce planlamağa koyuldular. Yetkiner ilk olarak bir tebliğ yayınladı ve C.H.P. ne ihtarı çekti. Tebliğde, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun tam manasıyla tatbik edileceğini belirtiyor, bir hâdise vukuunda mesuliyetin C.H.P. ne teveccüh edeceğini açıkça ifade ediyordu. Eh, hadise olursa mesuliyet C.H.P. ne teveccüh edecekti ya, öyleyse mesele yoktu! İşler tıkırında sayılırdı. Bundan sonrası Aygünün bileceği işti. Kendisi, bugüne bugün D.P. İl Başkanıydı ve teşkilâtında binlerce kişi hazır bekliyordu. Aygün hakikaten iyi çalışdı. Teşkilâta haber saldı ve silânendazların Topkapıya gönderilmesi için emir verdi. Kurnaz başkan ileriyi de düşünmüş ve yazılı tamimin, idare heyeti defterine geçen kısmının yok edilmesini sağlamıştı. Ama Aygünü -enfes polis zekâsına rağmen- bir şey ele verdi. Bu, Beykoz D.P. İlçe Merkezinde bulunan bir vesikaydı. Evrakta, partililerin Topkapıya gönderilmesi için yapılan masraf bildiriliyor ve ödenmesi İl Merkezinden rica ediliyordu. Üstelik, evrakın üzerinde nal gibi bir de tarih vardı. Beykozlular İl Başkanlarının tamimine hassasiyet göstermişler, edindikleri vasıtalarla bir kısım cengâver naklettikten başka, geri kalanların gidebilmeleri için de her birine beşer lira yol parası ödemişlerdi. Bu paraların da tediyesi İl İdare Kurulundan rica ediliyordu.

Doğrusu istenirse Aygün cengâverlerini iyi seçmişti. Topkapıya gönderilenler, içinde bileğine kuvvetli pek çok kişi mevcuttu. Hele birisi vardı ki, adım duyanlar Aygünün işinin nasıl ehli olduğunu derhal anlıyorlardi. Bu zat 100 ilâ 120 kilo ağırlığın dâydı Boynunu bir taraftan bir tarafa zor döndürüyordu. Adaleleri taş kadar sertti. Kıkırdakları kırılmış kulaklarından güreşçi olduğu belliydi. Üstelik görenlere yabancı gelmiyordu. İri kıyım cengâverin adı Süleyman Baştimurdu. Türkiye ağır siklet güreş şampiyonlarmdandı. Ünü dünyayı sarmıştı!

Kafilede kasapların da bulunması ihmal edilmemişti. Turgut Tunç adındaki şahsın, pirzolanın kemiklerini ne maharetle kırdığını bilmeyen yoktu. Cengâverlerin mühim bir kısmını arabacılar teşkil ediyordu. İl Başkanlarının emline maaile iştirak edenler de vardı. Hasan ve Ferdane Polat ailesi beraberce Topkapıya yerleşmişler ve avlarını beklemeğe başlamışlardı.

Aygünün cengâverlerini İdare eden kurmaylar D.P. İlçe Başkanlarıydı. Böyle bir vazifede elbette ki İstanbulun ünlü Demokratı Faruk Sargut eksik olmıyacaktı. Fatih İlçe Başkanı ile arkadaşları erkenden yerlerini almışlar ve teşkil ettikleri orduyu mevzie yerleştirmişlerdi. İlçe Başkanlarından gazi mertebesini erişmek isteyenler arasında Selâm Oğuz, Nüvit; Up, Selâhattln Genç de vardı.

Tarihî Yassıada

Kalabalıklaşıyor

Şikâyet edilenler

İnönü Topkapı surlarının dışındı karşılandı. Kosovanın otomobili yolu kesmişti. Genel Başkanın otomobili evvelâ duraklar gibi oldu. Sonra hızla Önüne çıkan halkın arasından sıyrılmak istedi. Bu defa Kosova avını elinden kaçırmamak için İnönünün otomobilinin önüne geçti. Otomobil durunca Aygün ün cengâverleri saldırdılar Pattılar kırıldı. Tecavüzün şiddeti her an artıyordu. Bu sırada

NE DEDİLER?

Bir Demeç, Beş Tefsir

İnkilâp idaresinin başkanı Orgeneral Gürsel, basınla alâkalı bir demeç verdi. Demeçte, öğrenilmesi ferahlık uyandıran bazı açıklamalar yapılıyor, meselâ Milli Birlik Komitesinde ikilik veya diktatorya taraflıları olduğu yolundaki, haberler en kesin tarzda reddediliyor, hem yerli, hem yabancı basına serzenişte bulunuluyordu. Gürsel, kendisine has tavırla gazete ve dergilerimize tatlı, fakat sert bir de İhtar yapıyordu.

Doğrusu istenilirse demeçte isim ve hâdise tasrihinin faydası olurdu. İnkılâp idaresinin şikâyetinin hangi noktalarda toplandığını bilmek iyi niyet sahibi basının isim kolaylaştıracaktı. Zira açık bir hakikattir ki insanlara -ve iktidarlara- sokulup en yakınlarında görünenler onların, her zaman en güvenilir dostları değildir ve insanlara -ve iktidarlara- uzak durmayı tercih edip samimi fikirlerini söyleyenler arasında onların başarısı temennisiyle yürekleri dolu olanlar mevcuttur,

Devlet Boskanının sözlerinin aşağıda bulacağınız beş tefsiri, her halde dikkat ve alâkayla okunmaya lâyıktır.

İkide bir sözü Milli Birlik Komitesine getirip, orada bu konu ile ilgili bir çatışma varmış gibi nifak çıkarmaya çalışan gazete ve dergilerin hedefleri malûmdur. Milli Birlik Komitesinin aydın ve uyanık bütün üyeleri arasında, tezvir şebekelerinin veya "Millî" düşmanlarının gedik açma oyununa düşebilecek tek gafil yoktur. Cemal Gürsel'in kesin demeci de gizli maksatların çoktan farkına varıldığını gösteriyor. Gaye milli birliği parçalamaktır. Fakat bunun ne boşuna bir çabalama olduğunu sayın Gürsel izah ediyor.

Tezvir şebekesinin taarruz plânı ve taktiği serilmiştir. Milli Birliğin üstüne titriyen Devlet ve Komite uyanıktır. Mahutlar bildiklerinden şaşmasalar bile, gafiller ne zaman güzlerini açacaklar?

PEYAMİ SAFA
(Havadis, 3 Ekim 1960)

*

Son günlerde Milli Birlik Komitesi üzerine çıkan haber ve yazılar, Devlet Başkanını bir açıklama yapmak zorunda bıraktı. Bu açıklama halk oyunu aydınlatmak, rahatlatmak bakımından çok faydalı. Ama basın adına hayli üzücü. Çünkü basının vazifesini iyi yapamadığını belirtiyor.

Bir Komite üyesinin vatandaş karşısındaki konuşmasından yalnız iki cümle almak, gerçeklerden uzaklaşıp dedikodu üzerine haber vermek, bugünkü havaya uymuyor... Basın Ahlâk Yasası diye bir yasa koyduk, basının kendi kendini kontrolü diye bir prensip tamdık.. Yasayı tanımayan, kontrolsüz haber ve yazılar pek çok. Devrimlerden bu yana henüz dört ay geçtiği halde vazife ve sorumluluğumuzu bilmemekle, halk oyunu yanlış yollara yöneltmekle suçlandırılmamız çok acı...

MÜŞERREF HEKİMOĞLU
(Akşam, 2 Ekim 1960)

*

Doğrusn, bu ihtar ve ikaz davet eden sözlerin sarfına Türk basınının sebebiyet vermiş obuasını istemezdik.. Ne yazık ki, bir kısım gazete ve dergiler ne geçmişten, ne günün olaylarından ders edinmiş değillerdir.... Daha dün bir, bugün iki, fikir hürriyetine kavuşan Türk basınına Devlet ve Hükümet Başkanından yerinde ve yüzde milyon haklı bir tenbih ve ihtar gelmesine önayak olurlar ve Millî Birlik Komitesini fikir ve tutum aykırılıklarına uğratmak gayretinin bu memlekete ve bu millete böyle bir zamanda, ancak büyük zararlar getirebileceğini takdir etmezler miydi?

ETEM İZZET BENİCE
(Gece Postası, 3 Ekim 1960)

*

Sabrı güleryuzlülüğü ile 27 Mayıs inkılâbının "Centilmen ihtilâl" diye vasıflandırılmasına âmil olan Millî Birlik Komitesini şahsında temsil eden sayın Başkan Gürsel'in son beyanatı vesilesiyle, yüzünde müşahade ettiğimiz izdirap çizgileri, millî menfaatlerimizi vicdanlarımıza ölçü yapmadan vuku bulan bir gidişin sürpriz sayılmaması gereken tezahürüdür.

Bünyesinde tehlikeli bir operasyon geçirmiş irfan Türk milletinin nekahet devresinde, onun üzerine titreyen hekimlerimizi gücendirmemek ve onlara, yardımcı olmak ilk vicdan vazifemiz iken bunda kusur işlendiğine inanmamız lâzımdır.

Bizler, Sayın Başkan Gürsel'in "- Ayrıca tenkid müessesesini tezyif ve tecavüz derecesine çıkaranlara içkide bulunduğumuz şartları hatırlatmak isterim." demesine mahal bırakmayacak bir yola benimsemiş olmalı değil miydik?

ÖNCÜ
(9 Ekim 1960)

*

Milli Birlik Komitesi hakkında, şüphe uyandıracak neşriyatta bulunanlar bilhassa kendilerini iktidara aday sayan partilerin mensupları arasında bulunabilir; bu gibiler iktidara susamışlığın tesiriyle demeçleri tahrif yoluna sapmaktadırlar. İçlerinde Tercüman'ın da bulunduğu tarafsiz ve bağımsız basım o gibilerden ayrı görmek icap eder....

İtiraf etmelidir ki son inkılâba kadar iş başına gelen hükümetlerin basma tahditler koymalarına bizzat bası gazete ve dergilerin tezvir ve tahrifleri az çok tesir etmiştir. Devlet adamlarımızın kâfi derecede sabırlı ve müsamahalı olmamalarının da elbet bunda payı vardır...

Demokrasi tarihimizde ilk defa hesap sorma ve devleti yeniden ve daha mükemmel kurma imkânına kavustuk, Bu işi en çok güvendiğimiz bir Millî kuvvet ele almış bulunuyor.

KADİRCAN KAFLI
(Tercüman, 3 Ekim 1960)

osova aldığı emri yerine getirmek için harekete geçti. İnönüyü otomobilinden alıp, kendi arabasına bindirecekti. İşte bu sırada, iki subayın emrindeki bir manga asker süngü taktı mütecavizlerin üzerine yürüdü, asker çapulcuları püskürtmüş, İnönünün otomobili aradan sıyrılarak yola koyulmuştu. Tehlike atlatılmış-

Hâdisenin üzerinden yarım saat geçmemişti ki, ağzı köpüklü iki adam vilâyet Konağının kapısından içeri hızla daldılar. Gelenler Nüvit Up ve Selâhattin Gençti. Beyoğlu ve Beykoz D.P. İlçe Başkanları o sırada Vilayette toplantı halinde bulunan D.P. daşlarına iki subayı şikâyete gelmişlerdi. Bayar iki subayın hareketine çok sinirlendi. Hele Gedikin hali görülecek şeydi. Menderese gelince, onun halini görmemek daha iyiydi. Zira, Başbakanın suratının aldığı şekli

nokta üzerinde daha ısrarla durdu. Sanıklar, verilen emirleri birbirleri üzerine atmaktan çekinmiyorlardı. Hele Cumhurbaşkanı Bayar hâdiseyle yakından ve uzaktan hiç ilgili değildi.' Sorgusu sırasında:

"— Topkapı hâdiselerini, vukuundan sonra, mahallini tâyin edemiyeceğim bir yerde öğrendim." demişti.

Kendisine Yetkiner ve Aygünün ifadeleri söylendiğinde ise, hayretle Soruşturma Kurulu üyelerine bakmış ve:

"-— Vali Ethem Yetkinerle D.P. Başkanı Kemal Aygünün beni ziyaret ederek, D.P. lilerin aleyhte tezahürat yapmaları için Adnan Menderes tarafından verilen emrin, hoş neticeler doğurmıyacağı mucip sebebiyle bertaraf edilmesi hususunda benden bir talepte bulunduklarını hâtırlamıyorum. Şayet adı geçen bu iki şahıs bu

mem gereken bilgi üzerine...."

Şahsen muhafaza edilecek bilgi neydi? İşin burasına geldiklerinde Soruşturma Kurulu üyelerinin yüzlerini hafif bir tebessüm kapladı ve başlarını acıyarak sağa sola salladılar. Oktay bir yerde daha yanılıyor ve meseleyi bildiğini böylece ortaya koyuyordu. Kendisine Mecit Tokcanın raporu nakledildiğinde ufak bir tereddüt geçirdi, sonra:

"— Bunu verse verse Vali verir. Ben böyle bir emir vermedim. Bana Tokcan uğradığında, "Tertibatımız değişti, Topkapı sur dışını emniyet kontrol edecek, askerleri çekin" diye bir şey söylemedim" diyerek inkâra yeltendi.

Ancak, Fahri Özdilekin bâzı vesikalar ibraz ederek verdiği ifade Oktayın herşeyi bildiğini ortaya çıkardı, Özdilek, hâdiseleri müteakip Birinci Ordu Kumandanı olarak Bakanlığa

YAZISIZ

seyretmek her babayiğidin h a r c ı değildi. D.P. başları, derhal iki subayın sıkıştırılması için emir verdiler. O gece İstanbulun pek çok evinde, pek çok subay ailesi, alınıp götürülen aile bireylerini korkuyla seyrettiler. Ama hiddet bir netice vermedi ve süngü taktırıp İnönünün hayatını kurtaran subaylar bir türlü bulunamadı.

Hâdisenin hemen akabinde Vilâte Bayar, Menderes, Gedik, Namık Argüç, Cemal Göktan, Aygün ve Yetkiner toplanmışlardı. Hâdisenin yaratıcıları son derece korkmuşlar ve halkın galeyana gelip Vilâyet binasını basması ihtimalini göz önüne alarak, sokağın etrafında sıkı askerî tedbirlerin alınmasını emretmişlerdi. Gece geç vakte kadar toplantı hâlinde kalan heyet, ortalık sükunet bulunca dağıldı.

Topkapı olaylarının müzakeresi sırasında Soruşturma Kurulu bir

yolda beyanlarda bulunmuşlarsa, kendilerinin doğru söylediklerine inandığımdan, hatırımda tutamadığım bu görüşme olmuş olabilir. Yâni Aygünle Yetkiner doğru sözlüdürler. Yalan söylemiyeceklerine göre, sözlerine bir diyeceğim yoktur" diyerek hayretini saklamamıştı.

Kurul, İstanbul Emniyet Müdürü Faruk Oktayın ifadesinden de pek çok istifade etti. Oktay, Înönünün Surların dışından alınarak, Eyüp - Balat - Fener - Unkapanı yoluyla Taşlıktaki evine götürülmesi emrini Vali Yetkinerden aldığını söyledi ve emri aynen naklettiğini ifade etti. Ancak, bilmediği bir nokta vardı. O sırada İstanbul Merkez Kumandanı bulunan Mecit Tokcan Birinci Ordu Kumandanlığına verdiği raporda söyle bir ibare kullanmıştı:

"— İstanbul Emniyet Müdüründen alınan ve şahsen muhafaza et-

bir rapor sunmuştu. Bu rapor Merkez Kumandanının kendisine verdiği bilgiye dayanıyordu. Buna göre Oktay, Tokcana, surların dışında atlı ve yaya polisin sok olduğunu bildirmiş ve bölüğün bir başka yere icabında süratle nakledilebilmesl için toplu halde bulundurulmasını istemişti. Mecit Tokcan, bunun üzerine -daha doğrusu şahsen muhafaza edeceği bilgi üzerine- aldığı tertibatı değiştirmiş ve bölüğü Oktayın gösterdiği yerde toplatmıştı.

Ve en güzeli..

Hâdiselerin tetkiki bir ara öyle bir safhaya girdi ki, aydınlık yüzlü hukukçuların kaşları adamakıllı çatıldı. Artık hakikat ve yapılması istenilen hareketin ne olduğu iyice anlaşılıyordu.

Soruşturma Kurulu üyelerinin bir nokta dikkatini çekmişti. Bütün bu tertipler hazırlanırken Valiliğin iste-

ği üzerine ve Namık Argüç imzalı bir emirle halkın Gösteri Yürüyüşleri Kanununa riayetsizliğini önlemek üzere Ordu bir miktar kuvvet vermişti. Ancak kuvvetler İnönünün takip edeceği güzergâhtan başka yerlere de taksim edilmişti. Radyo Evi bir taburla muhafaza ediliyordu. Taksim Gezisinde ihtiyatta bir tabur bekletiliyordu. Vilayet Konağı da bir taburla sarılmıştı. Demek ki D.P. başları bir şeyler bekliyorlardı. Bekledikleri şeyin vukuu halinde halktan da bir şeyler gelebileceğini tahmin ediyorlardı. Düşündükleri doğruydu. Türk milleti, "ümidi"nin kaybedilmesine asla göz yummayacak, bir reaksiyon gösterecekti. Bu da D.P. başlarının neler hesapladıklarım kolaylıkla ortaya koyuyordu.

Böylece Topkapı olaylarının nasıl ve ne maksatla hazırlandığı kolayca ortaya çıkıyordu. Gaye, İnönüyü yok etmekti. Hazırlayıcılar Bayar, Menderes, Yetkiner ve Aygündü. Tâtbikçiler ise diğer 58 sanıktı. Bunların arasında birinci sırayı Faruk Oktay, Celâl Koşova, Mecit Tokcan, Faruk Sargut, Nüvit Up, Selâhattin Genç ve Namık Argüç teşkil ediyordu.

Kararlaştırılan iş gayet basitti. D.P. idarecileri, İnönünün karşılanacağı yerden askeri tecrit etmek ve Muhalefet liderini Kosovanın lüks otomobiline alarak gitmek İstiyorlardı. Bundan sonrası kolay' olacaktı!

Mecit Tokcan doğrusu istenirse vazifesini ihmal etmeden yapmış, emniyet tertibatı alan bölük kumandanına:

" —Bayar ve Menderesin emirleri var. Bölüğü şurada topla. İnönü buraya gelince D.P. liler tarafından hakaret ve tecavüze mâruz kalacak. Hiç bir şeye müdahale etme, yoksa sana yapacaklarım takdir edersin" demişti.

Karar..

İşte bütün bunlardan, sanıkların ve şahitlerin ifadelerinden sonra Kurul çalışmalarım bitirdi. Binlerle sayfanın okunması, incelenmesi ve bir neticeye bağlanması Yüksek Soruşturma Kurulunun hayli vaktini aldı. Geçen haftanın sonunda bu yüzden, her birinin gözleri kan çanağı gibiydi ve her hallerinden geceleri pek az uyudukları belli oluyordu.

Karara göre, 60 sanık T.C.K. nun 450. maddesinin 2. fıkrası gereğince Yüksek Adalet Divanına sevkediliyordu. Maddenin 2. fıkrası aynen şöyleydi:

"Madde 450 —

Katil fiili

Fiil B.M.M. üyelerinden biri aleyhine ika edillrse, fail idam cezasına mahkûm edilir"

Sanıkların sorumluluğu hakkında Soruşturma Kurulu, vardığı kararı kararnamede ayrı ayrı bentler halinde açıkladı, İlk dört sırayı Bayar, Menderes, Yetkiner ve Aygün işgal etmekteydi. Bayar ve Menderes İsmet İnönüyü Topkapı surları dışında, sevkettikleri adamlar vasıtasıyla linç ettirmek, bunda muvaffak olunamadığı takdirde Kosovanın otomobiline aldırıp öldürtmek teşebbüsünde diğer sanıkları teşvik etmek suçuyla Divana sevkediliyorlardı.

Aygün ve Yetkinere gelince, efendilerinin emirlerini birisi D.P. teşkilâtı, diğeri ise zabıta kuvvetleri vasıtasıyla yerine getirmek suçuyla Yüksek Adalet Divanının önüne çıkarılıyorlardı.

Karar ekseriyetle alınmıştı. Bayar hakkındaki kararda Suphi Örs, Sabri Tırpan, Orhan Akkaya muhalif kalmışlardı. Gerekçeleri, sanığın öldürtmeye teşebbüs etmediği fikriydi.

Menderes hakkında verilen kararda da Orhan Akkaya hariç, diğer İki üye aynı gerekçeyle menfi oy kullanmışlardı. Yetkiner ve Aygün hakkında verilen kararda ise muhalefet edenler yine aynı üyelerdi.

Yüksek Adalet Divanına sevki kararlaştırılanlardan bazıları mevkuf bulunmamaktaydı. Bunların tevkifi için bulundukları yerlere derhal tezkere yazıldı ve geçen hafta cumartesi günü, Topkapı sanıklarından dışarıda bulunanları taşıyan bir hücum botu Yassıadaya hareket etti.

Üniversite olayları..

Ankara ve İstanbulda cereyan eden Üniversite olaylarına ait dosya da bir hayli kabarık oldu. Hazırlanan kararnamenin birinci kısmında hadiseler, şahitlerin ve sanıkların ifadelerinden faydalanılarak anlatılmakta ve cereyan tarzı en ince teferruatına kadar ortaya konulmaktaydı. Bu arada son derece enteresan olaylara rastlanıyordu. Meselâ Erdelhunun, Îstanbulda NATO Bakanlar Konseyi sırasında nümayiş yapan Üniversiteliler üzerine ateş açma emrini helikopterden bir torbayla kıtalara attığı tespit olunmuştu.

Olayların birinci derecede sorumlusu gene Bayar ve Menderesti. Sayarın hâdiselerle yakından ilgilendiği, en İnce teferruatına kadar takip ve idare ettiği şahitlerin ifadeleriyle, verilen emirlerle ortaya çıkıyordu. Bayar, İstanbulda bulunduğu sırada, Bakanlar Kurulu tarafından alınan Örfi İdare kararı kendisine telefonla bizzat Başbakan Menderes tarafından bildirilmiş ve sakıt Cumhurbaşkanı bunu hararetle tasvip ettiğini belirtmişti. Hattâ fazla dayanamamış ve o akşam Ankaraya gelerek Çankaya Köşkünde Bakanlar Kurulunu toplamıştı. Bakanlar Kurulu üyelerinin bu konudaki ifadeleri hemenhemen aynıydı. Üstelik Bayar bu hususu itiraf etmişti.

Elde edilen vesikalardan, Bayarin Ankaradaki olaylara şiddetle sinirlendiği anlaşılıyordu. Nitekim 555 K hâdisesinde, Başbakanlığa dönüldükten sonra bir ara, Menderesin Hususî Kalem odasından dışarı fırlamış, zamanın İçişleri Bakam Gedike:

"— Şimdi Kızılay meydanına gideceksin! Hoporlörle bağıracak veya bağırtacaksın! Bizden olanlar bir ta-

Bahçe tipi gemi harekete hazır bekliyor

Pupa yelken

Bir Vesika

Şem'i Erginden Kızına

Gariptir, bu düşükler hakikatleri hep kapalı kapıların arkasında, ya da fikirlerini tehlikesiz kâğıtlara dökerken görmüşlerdir. AKİS, 21 Mayıs sabahına kadar Menderes kabinesindeki Ulaştırma Bakanlığı vazifesini muhafaza eden Şem'i Erginin, kızına yazdığı bir mektubu ele geçirmiştir. Mektup, Demokrat büyüklere mahsus bir ruh haletinin ifadesi olarak, şüphesiz alâkayla okunacaktır.

Ne **tatlı** günler, ne güzel günlerdi. O ilk günler aylar ve seneler, herkes uzun müddet memleketi idare eden bir iktidarın devrilmesi ve yerine milletçe seçilen bir iktidarın gelmesinin sevinci ve *tuşaai* içinde. Her vilâyet, mebuslarını Ankaraya gönderirken büyük tezahüratlar yapıyor ve onlara âdeta bu mücadele günlerini unutmamaları için öğütler veriyorlardı. Biz de seçimlerden **sonra** trenle Ankaraya gelecek idik. Hareket edeceğimiz gün istasyon hıncahınç insanla dolu idi. Adeta Manisada evlerde kimse kalmamıştı. Herkes biribirini kucaklıyor, sevinçten oynuyordu. İstasyon bir sevinç kaynaşması halinde idi. Halk Partisi iktidarının muzlim ve karanlık günlerinden kurtulan insanlar kendi reyleriyle seçtiği mebuslarını Ankaraya gönderirlerken kendilerini ümidin derinliklerine kaptırmış gibi idiler.

Tren İzmirden uzun uzun düdükler çalarak istasyona girdi. Lokomotif çiçeklerle, defne dallariyle süslenmişti. İzmir mebuslarının bir kısmı da içerdeydiler. İşte, biz de trene bu büyük ve coşkun tezahüratın arasında bindik. Her pencerenin önüne bu mücadelede en az baştaki kadar çalışmış ve hattâ ondan fazla çekmiş insanlar ellerinde hazırlamış oldukları dövizleri her pencerenin önünde tutuyorlar ve memleketi idare edecek bu halk adamlarına âdeta öğütlerini veriyorlardı.

Dövizlerde şöyle yazılar göze çarpıyordu :

"Sana rey veren milletin kudretini unutma"

"Aramızdan çıktığını ve ıstırabını beraber çektiğimiz günleri unutursan Halk Partisi gibi sen de bir gün devrilirsin."

"Hak ve hürriyet rehberin olsun"

Bu sözler bize rey veren ve büyük bir azim ile yaptığı mücadelesiyle kazanan bir milletin mebuslarına öğütleri idi.

Hâlen bütün canlılığı ve heyecanı ile gözümün önündedir. Sen o zaman küçük olmana rağmen bu manzarayı hatırlayabileceksin.

İlk aylar bu öğütlere sadık kaldık. Matbuat Kanununu bir hamlede kaldırdık. Reisicumhur Celal Bayar Cumhurreisliği köşküne taşınmadı. Kendi evinde oturdu. Aramızda samimiyet vardı. Çok güzel ve çok âhenkli çalışmanın içerisine girdik. Birbirimizi de seviyorduk. Birbirimize inanıyorduk. Demokrasinin icap ettirdiği her şeye sadakat gösteriyorduk. Aradan aylar geçti, ayları yıllar takip etti; Yavaş yavaş bozulmaya, demokratik hükümlerden, prensiplerden ayrılmağa başladık. Böylece 1954 seçimlerine kadar geldik. Demokratik prensiplerden ayrılmış olmamıza rağmen memlekete hizmet edilmiş, âdeta ticarette ve ithalâtta zararını sonradan ve bilhassa bugün gördüğümüz çok geniş, hesapsız bir serbest rejime girmiştik. Her şey bol ve her şey vardı. Bu hudutsuz ve serbest, hattâ nizamsız ve düşüncesiz ithalâtın acısını henüz 1954 seçimlerinde duymuyorduk. Yalnız zahiri istifadesi ortalıkta görülüyordu. 1954 seçimlerinde bu zahiri istifade ve Halk Partisinin 1946 seçimlerindeki hareketleri bir koz olarak kullanılarak bu seçim iyi bir neticeyle kazanıldı. Demokrat Partinin ezici ve kahir bir ekseriyetle iktidara gelişi bizi biraz da şımarttı. Zannettik ki tuttuğumuz siyaset beğenilmekte ve tasvip edilmektedir. Böylece 1954 seçimlerinden sonra aradan aylar geçti. Her ayın, hattâ her günün geçmesinde birbirimize itimatsızlık biraz daha fazlalaştı. Ortada bir menfaat ve riyakâr zümre belirdi. Millî dâvaları, memleket meselesini konuşur, dertleşirken içimizde tam ve itimatlı insanlar yok idi ve hüviyetini bilmediğimiz bir arkadaşımız aramıza karışıyordu. Lâfı değiştirmek mecburiyetinde olduğumuz anlar oldu.

1954 seçimlerinden sonra D.P. büyük kongresi toplanacak idi. Ben ayni zamanda Kızılay Umumi Merkezi ikinci reisi idim. Yurt içerisinde, bilhassa şark bölgesinde bir gezintiye çıktım. Yanımda Kızılay Umum Müdürü ve bazı arkadaşlar vardı. Başvekile benim bu seyahatimin Büyük Kongrede Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlunun parti başkanlığına seçilmesi propagandasına matuf olduğunu söylemişler ve galiba ikna etmişler. Dolaştığım yerlerden bu haberleri almağa başladım. Hattâ Erzurumda iken vali vasıtaslyle geriye dönmem emredildi. Dönmedim, çünkü aklımda asla böyle bir şey yoktu. Tamamen temiz hislerle, bir Kızılaycı olarak seyahatimi yapıyordum. Nitekim bütün bu lâflara kulak vermiyerek seyahatimi ikmal ettim ve Ankaraya öylece döndüm.

Bir kaç gün Ankarada kaldıktan sonra Manisaya gittim. Bir gün Umum Müdür Fikri telefonu açarak bana şöyle bir haber verdi: Başvekilin kalemi mahsus müdürü Muzaffer Ersü telefona açarak seyahatim hakkında malûmat istemiş ve bu seyahatimin sebebini sormuş[1]. Bu kadar büyük bir itimatsızlık karşısında çok üzüldüm. Kim kimden şüphe ediyordu? Hayatım bu parti için ortaya atan bir insandan, mukadderatım bu partiye bağlıyan benden şüphe ediliyordu. Dayanamadım, oturdum Başvekile uzun bir mektup yazdım. Bu mektupda Başvekile evvelâ gezimi ifade ettim. Sonra seyahatimin sebeplerini anlattım ve nihayetinde de yanındaki, etrafındaki iyi gün dostlarından kurtulması icap ettiğim çok açık ve kati ifadelerle ifade ettim. Sonradan Adnan bey bu mektubu bir çok arkadaşlara okumuş ve göstermiş.

rafa ayrılsın. Geride kalanlar üzerine ateş ettir" demişti.

Gedik, efendisinin bir dediğini iki etmemiş, Kızılay meydanına süratle koşmuş, ancak kendilerinden olan bir tek ferk bulamadığından aynı süratle Başbakanlığa kapağı atmıştı.

Menderese gelince, o da üniversite olaylarında Bayardan aşağı kalmamış, hatta yaradılışı İtibariyle biraz fazla telaşlandığı ve heyecanlandığı için daha da ileri gitmişti. Celâl Yardımcı ve Nedim ökmenin ifadelerinden anlaşıldığına göre, Menderesi Üniversitelilerin mukavemeti bir hayli sarsmıştı. istanbulda cereyan eden hadiseler sonunda Üniversitelilerin Üzerine ateş edilmemesinin sebebini ilgililerden sormuş ve hiddetten köpürerek verilen emrin yerine getirilmediğinden şikâyet etmişti. Başbakanın bu dramda baş rolü oynadığı her haliyle ortaya çıkmış ve yakın arkadaşlarının verdikleri ifadelerden anlaşılmıştı.

Oyunun üçüncü kahramanı, zamanın Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhundu. Erdelhun sahneye, Bayarın şahsî temsilcisi olarak İstanbula gidişiyle çıkıyordu. Erdelhun 30 Nisan günü İstanbula hareket etmiş ve iner inmez faaliyete geçmişti. İlk işi Örfi İdare Kumandanından neden ateş ettirilmediğini sormak olmuştu. Bununla yetinmemiş, emniyet kuvvetlerine bâzı yazılı emirler vermişti. Bu arada devamlı surette Bayar ve Menderesle temas etmişti. Hâdiselerin merkez-i sıkleti Ankaraya geçince Erdelhun başkente dönmüştü. Harp Okulu yürüyüşü sırasında Zırhlı Tugay Kumandanına yürüyüşü yapan talebelerin okula girmeden tevkifini emretmişti. Erdelhunun, Harp Okulu talebelerinin böyle bir teşebbüse bir kere daha geçmeleri halinde üzerlerine ateş açtıracağı vaadi o zaman gerek Bayar, gerekse Menderesin muhakkak ki pek hoşlarına gitmişti.

Üniversite olaylarının ikinci sınıf sanıkları gene bilinen isimlerdi. Cemal Göktan, Vali Yetkiner, Kemal Aygün bunlar arasındaydı. O sırada İstanbul Merkez Kumandanı olan General Kemal Binatlı da hatırı sayılır sanıklardandı.

Sanıklar arasında iki ünlü polis te vardı: Bumin Yamanoğlu ve Zeki Şahin. Bu iki polisin Üniversiteliler üzerine alenen ateş açtığı tespit edilmişti. Yamanoğlunun Osman Özcan adındaki bir talebeyi vurduğu üniversitenin bahçesinde bulunanlar tarafından görülmüştü.

Ankara olaylarının kahramanı, zamanın Örfi İdare Kumandanı Namık Argüçtü. Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinde talebelerin üzerine ateş açtırdığı tespit edilmişti. Bu arada pek nâzik olmıyan lâkırdılar da sarfetmiş ve emri, zamanının İçişleri Bakanı Gedikten aldığı anlaşılmıştı. Argüç ifadesinde bunların hepsini inkâr ediyor ve havaya ateş açtırdığım, bunu da talebenin dağılması için yaptırdığını söylüyordu. Hele talebelere dağılmaları için söylediği nutuk pek enfesti. Bir yerinde fazla heyecanlanmış olacak ki şöyle demişti: •

"— Kalabalığı dağıtın! Kati emir aldım. İhtar etmeden ateş açtıracağım, geberen gebersin"

Ankara olaylarında General Argüçün yanında bir de sivil bulunuyordu. Vali Dilâver Argun da doğrusu istenirse pek nâzik değildi. Bir ara gençlere küfretmiş, daha sonra vurmaları için Emniyet kuvvetlerine emir vermişti. Hele zevk sahibi Devlet Bakanı Medeni Berkle yaptığı bir konuşma pek güzeldi. Berk sormuştu:

"— Bana bak, yakalattıklarını okşatıyor musun?"

Cevap enteresandı:

"— Ooooo, hem de nasıl!..'*

"— Öyle bir okşat ki, bir daha tövbe etsinler."

"— Eh, vallahi içeri girenler pek sağlam çıkmaz".

Kararnamenin sonunda, sanıkların Yüce Divana hangi cezalar istenerek sevkedildikleri açıklanıyordu. Bayar, Menderes, Bakanlar Kurulu, Erdelhun, Argüç, Cemal Göktan, Binatlî, Bumin Yamanoğlu, Yaşar Yiğit, Zeki Şahin idam talebiyle Adalet Divanına gönderilmekteydiler.

Fahrettin Kerim Gökay
Düşmez kalkmaz bir Allah

Gönderilecek olan..

Yüksek Adalet Divanına henüz gönderilmeyen tek büyük dosya, bu haftanın sonunda 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili olanıydı. Gerçi tahkikat tamamlanmış, 13 sanığın 13'ü de Yassıadaya sevkedilmişti. Ama kararname henüz basılmamıştı. Kararnamenin en enteresan tarafını Abdullah Efendi Lokantasında yenen bir yemek teşkil ediyordu. Yemekte Bayar, Menderes, Zorlu ve Fahrettin Kerim hazır bulunuyorlardı. Yemeğin ortasına doğru Başbakana haber gelmişti. Atatürkün Selânikte doğduğu eve bomba konmuştu. Menderes yemeği bırakmış, telefona sarılmış ve haberin en kısa zamanda her tarafa duyurulması için emir vermişti.

Yapılan tahkikat sonunda, bombanın Selanik Başkonsolosuna verildiği, onun da işi Viskonsüle devrettiği ve meselenin bir tertip olduğu anlaşılıyordu. Sanıklar T.C.K. nun 142. madesine göre Adalet Divanına sevkedilmekteydiler. Bu maddenin karşılığındaki cezaya gelince 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapisti.

İşte vaktiyle Aptullah Efendide yenilen bu yemekten ötürü, takvimler 3 Ekim Pazartesiyi gösterirken, Göztepedeki küçük ve sevimli bir evde küçük ve sevimli bir adam, eşyalarını telâşla bir bavula yerleştirmekteydi. Adamın adı, Fahrettin Kerim Gökaydı ve Yüksek Soruşturma Kurula tarafından verilen tevkif kararının infazı için hazırlık yapmaktaydı. Telâşının sebebi, kapının önünde iki sivil polis şefinin beklemekte olması idi. Bavuluna eşyalarını yerleştirdikten sonra, her zamanki ihtiyatlılığı ile paltosunu koluna aldı ve gülümsiyerek polislere "gidebiliriz" dedi. Kapıdan çıktıkları zaman saatler tam 14.08'i gösteriyordu ve bir yatakla bir bavuldan müteşekkil eşyalar Gökayın kardeşinin siyah Opel arabasına konulmuştu bile..

İstanbulun "küçük vali"si Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay -yahut kısaca F.K.G.- kumlu gri bir elbise giymiş, gri bir kravat takmıştı. Gri şapkası ve küçük siyah mokasenleri ile. F.K.G. için bir hayli şık denilebilirdi. Gökay, kapının önünde beklemekte olan siyah Pontiac polis arabasına bindirildi. Arabayı II. Şube Başkomserlerinden Abdullah Pektaş kullanıyordu. Gökay arabanın arkasında sağa, pencerenin yanına oturdu. Paltosunu da kucağına koydu. Yanında sivil bir polis memura oturuyordu. Şoför mahallinde ise, yine n. Şube Cinayet Masası Şefi Başkomiser Şeref Kılıçtakan yer almıştı.

Siyah Pontiac, peşinde gazeteci-

lerin arabaları ve Gökayın kardeşine ait Opel olduğu halde yıldırım süratiyle Üsküdar araba vapuru iskelesine yeldi. Polis şefleri F.K.G. ye son derece afttik davranıyorlardı. Vapur hareket ettikten sonra, polis şefleri Gökaya otomobilden sıkıp araba vapurunun salonunda dinlenebileceğini söyledilerse de Gökay kısaca, "Bayır, teşekkür ederim" demekle iktifa etti. Evden çıkarken yüzüne hâkim olan neşe, yerini kedere bırakmıştı. F.K.G. artık gülümsemiyordu.

Bu sırada İstanbulda Eski Adliye binasının önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı. İstanbul C. Savcısı Nedim Demirel, Emniyet Müdürü Muammer Şahinle müteaddit telefon görüşmeleri yaparak, Adliyenin önünde biriken kalabalığın herhangi bir olaya yol açabileceğini tahmin etmediğini, ancak İhtiyatlı davranmak gerektiğini bildirdi. Demirel, tahmininde haklıydı. Kalabalık, sâdece adları fazlasıyla duyulmuş iki popüler şahsın tevkif edileceklerini duyan meraklılardan ibaretti ve bittabil herhangi bir hâdisenin çıkması bahis mevzuu bile olamazdı. Ancak ihtiyatlı Emniyet makamları, tevkifin Eski Adliyede değil. Yeni Adliyede yapılmasını kararlaştırdılar. Bunun üzerine evraklar süratle Teni Adliyede 6 Sulh Ceza Mahkemesine gönderildi.

Tam bu sırada, Gökayı getirmekte olan araba vapuru Kabataş iskelesine yanaşmıştı. Polis şefleri. Emniyet Müdürlüğüne telefon ederek, Gökayın pireye götürüleceğini sordular. Durum kendilerine anlatıldı. Gökay derhal Teni Adliye Sarayına getirildi re sarayın arka tarafında Sultanahmede bakan yan kapısından içeriye alindi. Bu sırada gazeteciler, Gökayın Eski Adliyede değil, Teni Adliyede tevkif edileceğini haber almışlar ve nefes nefese Adliyeye gelmişlerdi.

Gökay, Adliyeye getirilince, önce 6. Sulh Ceza Mahkemesi kaleminde biraz dinlendi ve bir bardak su içti. Bilahare, salona alındı. Yargıç, Yüksek Soruşturma Kurulunun verdiği gıyabi tevkif kararını okudu ve bu kararın "vicahi" ye çevrileceğini ifade etti. Gökay sâdece, "Teşekkür ederim" diyebildi...

Gökay bilâhare Kasımpaşadaki Deniz Kumandanlığına getirildi. Polis şefleri kapıda hüviyetlerini göstererek Gökayı içeriye soktular ve bir eniz yarbayına teslim ettiler. Buarada muameleleri tamamlandıktan sonra Deniz Kuvvetlerine ait bir jipe bindirildi. Gökayın muhafazasına bir deniz assubayı Memur edilmişti ve evrakları o taşıyordu. Jip son süratle cezaevinin yolunu tuttu.

Diğer sanıklar da bu şekilde tevkif edilerek, Deniz Kuvvetleri Cezaevine getirilmişler ve oradan saat tam 18.02 de bir hücumbotu ile Yassıadaya sevkedilmişlerdi. Sanıkların hepsi de adalete güvendiklerini ifade ediyorlardı. Prof. Köprülü ise, Gökaya nazaran daha başlangıcından itibaren çok heyecanlı idi. Köprülü hoca, kahverengi spor bir ceket, gri bir pantalon giymişti. Profesörü, II. Şube komiserlerinden Macit Esmer gelip evinden almıştı. Ev,'Adliyeye esasen çok yakındı. Profesör, Akbıyıktaki evinden alınarak Adliyeye, oradan da Kasımpaşaya götürüldü. Herşey tıpkı Gökayda olduğu gibi cereyan etti.

Ancak Yassıadada Köprülü, 1957 den beri mücadele ettiği eski arkadaşlarıyla aynı muameleye tabi tutulmadı. Hele vaziyet fenalaştığında Muhalefet ekipleriyle yurt seyahatlerine çıktığı,, dâvaya yardım ettiği unutulmamıştı. Ancak, 6-7 Eylül hâdiseleri bir vakıa idi. Buna bulanmamış olması herkes tarafından temenni ediliyordu ve hakikat Adalet Divanının önünde meydana çıkacaktı. O anı beklerken Köprülü ayrı bir mahalde ayrı bir odaya kondu, bütün istirahati ve ihtiyaçları tesbit edildi. Bir "Düşük" değil, bir sanık muamelesi görüyordu ve haftanın sonunda Hoca hayata daha tatlı bakmanın çâresini bulmuştu.

Fuat Köprülü
Seneler sonra .

Devam edecekler..

Yassıadada sanıklar, Heybeliadada da Adalet Divanı işte bu durumdayken Başkentte, yeni Büyük Millet Meclisinin D blokunda hayat eskisinden farksızdı. Gözleri uykusuzluktan kan çanağına dönmüş aydınlık yüzlü hukukçular mesailerine devam ediyorlardı. Gerçi işleri eskisi kadar ağır değildi. Ama değirmenin dönmeci için ham madde gene mevcuttu. Meselâ, geride bıraktığımız haftanın sonunda bir türlü bulunamıyan iki sanık, ele geçti. Aranan, çiçek bozuğu yüzlü, iri yarı bir boksördü. Suçu, gerillâ teşkilâtı kurmaktı. Bu teşkilât Kızılayda hürriyet için nümayiş yapan gençleri "zararsız" hale getirecekti. Her bir adam 20 lira yevmiyeyle tutulmuştu. İkinci kaçak, teşkilâtın Üniversite şubesiydi. Adı Memduh Alpaslandı. Bir türlü bulunamıyan iki gerillâcı nihayet haftanın sonunda yakalanıp ceza evine gönderildiler.

Bu arada, D blokunda olağanüstü bâzı emniyet tedbirleri almıyordu. Nitekim, haftama sonunda bir gün, kumral bir genç, göğsüne dayaman sten tabancayı, paraşütçü assubayın şaka yaptığını sanarak itiverse, aklına gelmedik şeyler başına gelecekti. Kumral genç gazeteciydi. Titreye titreye kartını muhafıza gösterdi. Muhafız gülerek biraz beklemesini, sonra yukarı çıkmasını bildirdi. Zira o sırada yukarıdan çuvalla evraklar iki paraşütçü erin muhafazasında GMC'lere yüklenerek Etimesgut hava alanına gönderiliyordu. Doğrusu istenirse, GMC'lere yüklenen çuvalları çok görmemek lâzımdı. Zira, Yüksek Soruşturma Kurulu sâdece başkentte 2620 kişinin şahadetine başvurmuş ve bunlar kağıt üzerine dökülmüştü.

Kurulun bir sıkıntım daha vardı. Kendilerine verilen 500 bin liralık tahsisat bitmişti. Yeniden biraz para gerekiyordu. Bir de vasıta sıkıntısı mevcuttu, Ama haftanın sonunda tahsis edilen üç yeni jiple bu ihtiyaç nisbeten giderilmişti.

Duruşmalar devam ederken, Kurul çalışacaktı.

C. H. P.

Kış hazırlığı

Geçen haftanın sonlarında bir gün, Adaların en güzel mevsimi olan sonbaharın ılık ışıklan pencerelerden içeri vururken C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü elindeki Economist dergisini masanın üzerine bıraktı, illâ kucağına tırmanmak isteyen iki yaşındaki torunu Nurperiyi havaya kaldırıp dizlerine oturttu, sonra eşi Mevhibe İnönüye mesut tebessüm ederek:

"— Bu sene Adanın tadını katmerli çıkarıyoruz. Çocuklar da bizde.." dedi.

Mevhibe İnönü okumakta olduğu gazeteyi indirdi, okurken takdığı gözlüklerinin üstünden bakarak o kendisine has munis edasıyla:

"— Ya, Paşacığım.. Çok iyi oldu" diye cevap verdi.

Bu temiz ve sıcak aile tablosunun sahnesi, İnönülerin Heybeliadadaki bej renk, üç katlı, kârgir ve basit döşenmiş evleriydi. Üç aydan fazla bir zamandır C.H.P. Genel Başkanı ve eşi sakin adada uzun mücadele yıllarının yorgunluğunu çıkarıyorlardı. İnönü 50 kadar deniz banyosu almış ve bunları günügününe, suda kaç dakika kaldığını da belirterek yeşil kaplı, küçük acendasına kaydetmişti. İstanbula pek az inmiş, daha ziyade Maltepeye geçerek -kendi tabiriyle- "ora denizinin tuzuna bakmış", bir tek basın toplantısı tertiplemişti. Bu, çalışmadığının delili değildi. Zira istisnasız her gün bir kaç ziyaret kabul etmiş, sayısız yabancı gazeteci, radyocu, televizyoncu ve diplomatla görüşmüş, bir defa Devlet Başkanı Gürsel kendisini görmeye gelmiş, bir defa o Devlet Başkanı Gürseli görmeye gitmiş, bütün bunların , üstünde, kafası memleket meseleleriyle devamlı meşgul kalmıştı. Buna rağmen 1960 yazı, son on yaza nisbetle İnönü için mukayese kabul etmeyecek derecede huzur ve sükûnet dolu olarak geçmişti, öteki yazların aksine, Başkente bir tek defa dahi gelmesine lüzum olmamış, nutuklardan, kongrelerden uzak kalmıştı.

İnönü, geçen haftanın sonunda başka bir sebepten daha memnundu. Üç yıldan beri Amerikada atom fiziği üzerinde çalışmalar yapan oğlu Erdal İnönü bu hafta salı günü, eşiyle birlikte memlekete dönüyordu. Amerikanın büyük üniversitelerinde ve atom merkezlerinde bir ilim adamı ciddiyeti ve titizliğiyle tetkikler yapan Erdal İnönü başarılı sonuçlar almıştı. İnönülerin yaz tatilini biraz uzatmalarının hikmeti buydu. Baba ve anne, çocuklarını bizzat karşılamak, onlarla birlikte Ankaraya dönmek istemişlerdi. Havalar da iyi gittiği ve pastırma yazı normal yazı aratmadığından İstanbula dahi inmemişler, tenhalaşan ve güzelleşen Heybelide kendilerine misafir gelen iki kız torunlarıyla birlikte kalmayı tercih etmişlerdi. Pazar günleri İnönülerin erkek torunları da geliyorlar ve bu yıl okula başlayan Hayri İnönü büyükbabasına okul intibalarını anlatıyordu.

Ama İnönüler önümüzdeki hafta içinde, bir kaç günlüğüne Taşlığa inecekler, orada Erdal ve Sevinç İnönüyü misafir, ettikten sonra Ankaraya geleceklerdi. C.H.P. Genel Başkanını Başkentte, gene kesif bir çalışma bekliyordu. Doğrusu istenilirse C.H.-P. ileri gelenleri, liderlerinin dönüşünü iple çekiyorlardı.

Karakedi manevrası

İnönünün rahat bir yaz geçirmesi dahi, D.P. kuyruklarının bir şayiayı yaymalarına vesile teşkil etti. Kütlelere İnönü ile Milli Birlik Komitesinin arasının açık olduğu inancını telkin etmekte fayda gören bu kuyruklar gülünç bir balon uçurdular: İnönü, Heybeliadada ikamete memur edilmişti! Geçen haftanın başlarında bir gün bu dedikodular C.H.P. Genel Başkanının kulağına geldiğinde İnönü gevrek kahkahalarından birini attı ve:

*'— Bak işe!" diye alay etti.

Ama sonbaharın gelmesine ve göçlerin başlamasına rağmen İnönülerin Adada kalmaları karşısında, ciddi bazı kimselerin dahi yüreklerine şüphe düştü. Bu hafta Türkiyenin bir çok yerinde böyle bir dedikodu yaygın haldeydi. "Acaba?" deniliyordu. Haberin inanılacak tek tarafı bulunmadığı halde, gariptir, bunları dinleyecek kulak bulunuyordu. Nitekim bu husus C.H.P. Genel Merkezinede teşkilât tarafından duyuruldu ve bazı kimselerin bunu propaganda konusu yaptıkları bildirildi. Propaganda pek gülünçtü. Ancak D.P. kuyruklarının halkta uyandırmak istedikle-

İnönüler torunlarıyla birlikte
Ağızlar torba değil ki...

ri intibayı ortaya koymak bakımından alâka çekiciydi Bunlar Milli Birlik Komitesinin de İnönü düşmanı olduğunu, o bakımdan D.P. nin yeni bil kisve altında bugünlerde tekrar ortaya çıkacağım, Menderesin idamına cesaret edilemeyeceğini yayıyorlar, Demokratlardan "kenetlenmiş halde" kalmalarını istiyorlardı. İstedikleri başka şey, geniş halk tabakalarını Millî Birlik Komitesinden soğutmak, ona düşman etmek, aynı safta bulunanları birbirlerinden ayırmaktı, Sanki Komite Menderes idaresi, İnönü de Said-i Nursiydi! Bütün bu dedikoduların aslı faslı yoktu ve İstanbuldaki ikametinin uzaması tamamen hususi, hatta ailevi sebeplere dayanan C.H.P. Genel Başkanı zaten önümüzdeki haftanın sonunda Ankarada olacaktı.

liderin fikri

Ancak bu hafta, C.H.P. Genel Merkezinin İnönüyü bir an önce Ankarada görmek istemesinin sebebi bundan ibaret değildi. Bir takım meselelerde ihzari çalışmalar yapılmıştı. Şimdi, Genel Başkanla istişareye lüzum vardı. Bazı hususlarda partinin nasıl bir tutum takınacağının tesbiti gerekiyordu. Meselâ, bu rejim içinde kurulması düşünülen Meclis konusunda İnönünün fikri büyük önem taşıyacaktı. C.H.P. bu Meclisi daha ziyade Danışma Meclisi mahiyetinde görüyor, rejimin hususiyetleriyle bağdaşamıyacak bir süs olarak düşünenlerin fikrine katılmıyordu. Kızılaydaki Genel Merkezde partinin ileri gelenleri Genel Sekreter İsmail Rüştü Aksalın da iştirakiyle meseleyi enine boyuna görüşmüşler, bazı noktalar tesbit etmişlerdi. Ama kat'i görüşün belirtilebilmesi için İnönünün de çalışmaların neticesini görmesi, görüşmelere katılması lazımdı. Bilinen, İnönünün bu intikal devresinde işbaşında olanlara bütün yardımın yapılması, elden gelen desteğin sağlanması taraftarı olduğuydu. Genel Başkan, hem rejimin, hem ihtilâli yapmış olanların emniyetini bunda görüyordu. İnönü, Komitenin iyi niyeti konusunda bir an, ama bir tek an şüpheye düşmemiş, bilâkis onların umumi tutumunu hep takdir etmişti. Millî Birlik İdaresi memleketin 1 numaralı devlet adamının tam desteğine güvenebilirdi. İnönü memleketin selâmetini, işbaşındakilerin kendilerini yıpratmamalarında görüyordu. Bu bakımdan onların işlerini kolaylaştıracak bir Meclisin, kurulması fikrini, eşyanın tabiatının göz önünde bulundurulması şartıyla mü salt karşılamış, realiteler unutulmak sızın teşkil edilecek böyle bir Meclisin faydasına inanmıştı. İnönünün düşüncesinin bilinmesi Meclisin ma-

İsmail Rüştü Aksal
İşler kızışıyor

niyetinin ve çalışma tarzının tesbitinde de şüphesiz rol oynayacaktı. Bu hafta öyle anlaşılıyordu ki, C.H.P. Genel Merkezinin mensupları, İnönü gelir gelmez kendisine kolları sıvatacaklardı. Bütün bir yaz dinlenmiş olan Genel Başkan böylece tekrar yarım asırlık hayat temposuna avdet etmiş olacaktı.

Üç basamaklı merdiven

Önümüzdeki hafta İnönü, C.H.P. Genel Merkezinde başka bir faaliyetle karşılaşacaktır. Hakikaten çeşitli komisyonlar, bir süreden beri üç kademeli bir çalışma içindedirler: Bu üç kademe, eski partinin hayatında üç hamle olacaktır. Çalışmaların ilk perdesi C.H.P. nin programında ve tüzüğünde düşünülen "âyârlama"-lardır. Değişiklik bilhassa tüzükte olacak ve partiiçi faaliyetlerle teşkilât bünyesinde, kademelerde yenilik yapılacaktır. Programa gelince, onun bazı zaruretler icabı sulandırılmış olan tarafları ciddi bir şekilde ele alınacak ve C.H.P. bir doktrin değil ama bir prensip partisi haline getirilecektir. Programda mevcut umdelerin altısı da muhafaza edilecektir. Fakat bunların içinde devletçiliğin ve lâikliğin tatbikatının daha verimli olması için icap eden tadilat yapılacaktır. C.H.P. sınıf partisi değil, milli parti olmak vasfını muhafaza edecek ve mutlaka bir hat çizmek gerekirse Amerikadaki Demokrat Partiye benzer şekilde ortanın biraz solunda yer alacaktır.

Bu çalışmalar,, ikinci bir çalışma safhasına yol açacaktır. Bu, partinin önümüzdeki seçimlerde halkın karşısına çıkarken yayınlayacağı seçim beyannamesi olacaktır. Seçim beyannamesi bu defa son derece kesin ve tafsilâtlı hazırlanacak, C.H.P. iktidara getirildiği takdirde memleketi nasıl idare etmeyi düşündüğünü açık açık bildirecektir. Seçim beyannamesi partiyi o seçim devresinde bağlayacak bir vesika mahiyeti taşıyacaktır ve programla tüzük te bugünlerde hazırlanmakta olan değişikliklerin ışığı altında kaleme alınacaktır. C.H.P. nin önümüzdeki teşrii devrede Türkiyenin ihtiyaçlarını nasıl gördüğü, bunlar için ne gibi hal çareleri düşündüğü bütün vüzuhuyla belirecektir.

Üçüncü safha, ilk iki çalışmanın daha müşahhas hale getirilmesi olacak ve C.H.P. iktidara getirildiği takdirde bir Hükümet programı şeklinde umumî efkâra duyurulacaktır. Hükümet beyannamesinde müstakbel Başbakan, partisinin programının ve seçimlerde yayınlanmış beyannamenin yüklediği vecibeler altında C.H.P. hükümetinin başarmayı düşündüğü işleri sıralayacak, bunların imkânlarını belirtecek, Meclisten o şekilde itimat alacaktır. Yani Hükümet Programı Seçim Beyannamesine, Seçim Beyannamesi parti programına sıkı sıkıya bağlanacaktır.

Böylece C.H.P. iktidarı, üç kademeden süzülmüş fikirlerin ciddi tatbikatı gayesiyle kolları sıvayacak ve millet hiç bir sürprizle karşılaşmayacaktır. Bu haftanın sonunda bir C.H.P. li hazırlanmakta olan ve hazırlanacak metinleri şöyle anlatıyordu:

"— Program, zihindeki fikirlerin neler olduğunu açıklayacaktır. Seçim beyannamesi, vücudun nasıl çalışacağını ortaya koyacaktır. Hükümet beyannamesi ise, ellerin ne iş göreceğini gözler önüne serecektir".

Bu çalışmalar, İnönünün Başkente dönüşünden sonra büsbütün hızlanacak ve komisyonlar çeşitli zamanlarda Genel Başkanın fikirlerinden faydalanmak imkânım bulacaklardır. Çalışmalara bazı tarafsız ilim adamlarının ve tecrübe sahibi, mütehassıs sayılabilecek kimselerin de katılması C.H.P. yi sâdece siyaset düşünen bir teşekkül olmaktan çıkaracak, tutumunu bilginin ışığında tesbit eden, fakat dürüst siyasetçiler tarafından yürüten bir varlık haline sokacaktır.

Her halde, yeni partilerin kurulaasına çalışılırken ve bazı çevreler C.H.P. aleyhinde kampanyaya hazırlanırken eski parti daha ziyade sessiz ve yavaş, fakat imkân nisbetinde verimli bir çalışma halindedir ve siyasi faaliyet açıldığında C.H.P. tatlı bir sürpriz yaratabilecektir. Tabu, niyet fiiliyat haline girebilirse..

İKTİSADİ VE MALİ SAHADA

Kiralar

Hakkaniyete doğru

Geçen hafta sonunda Bakanlıklararası bir Komisyon, İkinci Dünya Harbinin başından beri Türkiyenin bitmez dâvalarından biri olan kira meselesini ilk defa doğru dürüst bir hal tarzına bağlıyacak bir kanun tasarısını bitirmek üzereydi. Gerçekten, kiracı - ev sahibi anlaşmazlığı bu memleketin ezeli bir derdi hâline gelmişti. Memlekette, bilhassa sakıt iktidar devrinde, enflâsyonun her türlü spekülâsyonu körükleyen şartları içinde en ziyade gelişmeye müsait iktisadî sektör olan bina inşaatı sektöründe hayli inkişaf olmasına rağmen, mesken sayısındaki artış, nüfus artışını asla karşılıyamıyor ve bu sebepten dolayı, bütün tahditlere rağmen kiralık ev ve kat fiyatlarının, yükselmesi önlenemiyordu. Bu durum, bir kere iktisat ve nihayet sosyal adalet bakımlarından değişik güçlükler doğuruyordu.

İktisat bakımından doğan güçlük şuydu: Mevcut bütün kanuni tahditlere rağmen şu veya bu yoldan kiraların yüksek tutulması, imkânının, bilhassa yeni yapılan binalarda hayli geniş oluşu, lüks mesken ve han inşaatını teşvik ediyordu. Halbuki, lüks bina inşaatı, ne yatırımların sosyal bakımdan en verimli alanlara sevkedilmesi bakımından, ne de sosyal adalet gereklerine uygun bir mesken politikası bakımından caiz görülebilirdi. Türkiyede yatırımlar, bir an önce istihsâli arttırıcı ve bilhassa döviz gelirlerimizi yükseltici alanlara tevcih edilmeliydi. Halbuki, lüks mesken ve hanlar, devamlı istihlâkin sosyal önceliklerimize uymayan en kötü şekillerinden biriydi. Gerçi, mevcut nüfusumuzun mütevazi, fakat asgari sağlık icablarına uygun meskenlerde oturtulması Devletin bellibaşlı gayelerinden biri olmalıydı. Fakat, bu tarz meskenler, -ki en ziyade kalkınmanın motorunu teşkil edecek olan Devlet personeline ucuz fiyatlarla tahsis edilmeliydi- hem ucuza çıkarılmalı, hem de kira ödemelerine millî gelir isinde ayrılan pay mümkün olduğu kadar düşük tutulabilmeliydi.

Sosyal adalet bakımından doğan güçlük ise şuydu: Mesken arzındı mesken talebinden düşük oluşu dolayısiyle, toplum içindeki görevleri bakımından önemli bir rol oynayan kütleler, bilhassa memurlar, çok kere "kazanılmamış", "yâni alın teri karşılığı olmayan gelirlerle yaptırtılan lüks meskenlere yüksek kiralar vermek zorunda kalıyorlardı. Bu işe, yüksek gelir tabakalarıyla orta gelir tabakaları arasındaki farkı büsbütün açıyordu. Öte taraftan, yine mesken talebinin mesken arzından çok daha fazla oluşu, mesken arayan kimsenin mesken kiralayana nisbetle daha muztar durumda bulunuşu, mesken inşaatı temposunun nüfus artışı hızından hayli geride kalışı dolayısiyle, bedeli çoktan amorti edilmiş olan meskenler bile çok yüksek kiralarla kiralanabiliyordu. Bu da yüksek gelir tabakalarının "kazanılmamış" gelir sağlama imkânını arttıran ve böylelikle sosyal adaletsizliği yüksek ve orta gelir tabakaları arasında çoğaltan yeni bir unsur oluyordu.

Nihayet, "eski" kiralarla "yeni" kiralar arasındaki kanunî fark, "eski" veya "yeni" kirayı alan ev sahibinin mensup olduğu kategori hangisi olursa olsun, tek başına, göze batan bir adaletsizlik hâlini almıştı. Bundan hem ev sahipleri zararlı çıkıyor, hem de yaşlı ailelere nisbetle hayata yeni atılan genç aileler zarar görüyorlardı.

İşte, yeni çıkarılacak olan kanun bütün bu adaletsizlikleri giderecekti. Yeni kanun pek tabii olarak kiraların serbest bırakılması esasına dayanmıyordu, dayanamazdı. Kiraların serbest bırakılmasından, sâdece, eski düşük kiraların yükselmesi ile biz; kısım ev sahipleri istifade edeceklerdi. Ayrıca, yeni binaların kiralarının bile önemli bir miktar yükselme kaydedeceği muhakkaktı.

Bu esas içinde hareket edilince ortaya ilk çıkan mesele, kiraların

hangi esaslara göre tespit edilmesi konusu oluyordu. Yeni kanun bu hususta değişik ölçüleri bir arada kullanma usûlünü benimsiyecekti. Kiranın tespitinde ilk olarak arsanın ve gayrimenkulün kıymeti esas alınacaktı. Ele alınacak ikinci esas ise, metrekare başına maliyet olacaktı. Arsanın ve gayrimenkulün kıymeti hesaplanırken, binanın bulunduğu semt de bellibaşlı faktörlerden biri olarak göz önünde tutulacaktı. Pek tabu olarak, katın sair vasıflan kiranın tespitinde birer unsur olacaklardı: Kaloriferli, parkeli, mozayikli bir apartman katı ile basit bir apartman katının, diğer ölçüler bakımından birbirine uysalar bile, ayni kira ile kiralanamıyacağı muhakkaktı. Bu ölçillere göre, kat ve ev kiraları Belediye Komisyonları tarafından takdir edilecek ve bunun dışında hiçbir kira câri olmıyacaktı. Hiçbir kat iki aydan fazla bos tutulamıyacaktı. Aksi takdirde, Belediye Komisyonları bu gibi katlan ev. sahibi adına re'sen kiraya yermek hakkına sahip kılınacaklardı. Bu suretle, hem ev sahibinin katını istediği kimseye verme hakkı mah fuz tutulmuş oluyor, hem de meskenin sosyal fonksiyonuna aykırı bir şekilde boş tutulması önlenmiş oluyordu. Boşalan daireler, derhal Belediye Kira Komisyonuna bildirilecek ye katın kiralık olduğu ve fiyatı görünür bir seklide ilân edilecekti. Ev sahibinin, belli bir katını çocuklarını oturtmak maksadiyle boşaltmağa da hakkı olacaktı. Bu şekilde tespit edilecek olan kiralar sabit olmıyacaktır. Eğer hayat standardı düşmüş, yâni genel fiyat seviyesi yükselmişse, Belediye Kira Komisyonları, kiraları, kiracının ve ev sahibinin sosyal durumlarını nazara alarak muayyen nisbetler dairesinde arttırmak veya azaltmak hakkına sahip olacaklardır. Bir senelik toptan kira almak usûlü de kaldırılmaktadır. Kira bedeli sâdece belli nisbette, yeni binalarda 2-3 aylık kirayı geçmemek şartiyle, toptan alınabilecektir. Kanunun hükümlerine aykırı hareket edenlere karşı kanun, mevcut müeyyidelerin de şiddetlendirilmesini derpiş etmektedir.

Yeni kanunun kira meselesini, birçok bakımlardan eskisinden daha iyi bir tarzda halledeceği söylenebilir. Fakat, esas mesele yine bina inşaatını tanzim etmek meselesi olarak kalacaktır. Hükümetin kira konusuyla birlikte ele alması gereken dâvalardan biri de .mesken standardlarını tespit etmektir. Gerçekten, hâlen büyük ve hattâ orta şehirlerimizde inşa edilen meskenlerin büyük çoğunluğu Türkiyenin sosyal öncelikleri bakımından ziyadesiyle lüks sayılabilir. Devletin evvelâ, bundan böyle kamu tahsısatından veya özel teşebbüs tarafından inşa edilecek mesken, han ve dükkânların ölçülerini tespit etmesi ve bu ölçüleri hayli mütevazi tutması gerekmektedir. Bundan böyle, dört odadan fazla meskenlerle, içinde büyük lükse yer veren meskenlerin inşa edilmesi yasak edilmelidir. İnşaatın mümkün mertebe büyük olmasını sağlamakta da maliyet bakımından fayda vardır. Arsaları üzerinde belli bir ailenin otarması İçin tek bir ev inşa edenlerle çok katlı apartman inşa edenler, bina vergisi bakımından birinciler aleyhine farklı bir şekilde vergiye tâbi tutulmalıdırlar. Bu bakımdan yeni kanımda yer alan bir hüküm hayli yerindedir, hükme göre, bir ev sahibi faraza 10 katlı bir bina inşa etmek için ruhsat alıp da sâdece 5 kat çıkmışsa, arsa değeri, 10 kat çıkılmış gibi hesaplanacak ve kiraya öylece aksettirilecektir. Nihayet Devletin, bilhassa Devlet personeli ve sınai işçiler için ucuz mesken inşaatını bizzat eline almasında fayda vardır. ,

Ancak, Devlet ucuz mesken inşa etmek bakımından ne kadar sağlam bir politikaya sahip olursa olsun, milli gelirimizden bu işe harcıyacağımız payın çok da büyük olmasına maddeten imkân olmıyacağı kabul, edilmelidir. Bu durumda, nüfusumuzun hızla artmasına paralel olarak ve şehirleşme hareketi sanayileşme hareketiyle âhenkleştirildikten sonra bile, köylerden şehirlere yerleşecek olan vatandaşların mesken derdinin ilk plânda halli lüzumunu unutmamak lâzımdır. Bugün şehirlere gelen köylüler, köylerini, büyük şehirlerimizin cazibesine kapıldıkları için terketmiş değildirler. Köyden şehire akın, sâdece İstanbul, Ankara ve İzmir gibi hakikaten cazibesi büyük şehirlere olmamaktadır. En ücra kaza merkezlerinin etrafında bile hâlen gecekondu mahalleleri türemektedir. Bunun hakiki sebebi büyük şehirlerin sahte cazibesi değil, tarım sektöründe adam başına düşen istihsâl randımanlarının hızlı nüfus artışı ve erozyon neticesinde günden güne azalmasıdır. Köylüler şehre açlıktan kurtulmak için gelmektedirler. Bu durumda, gecekondu inşaatını yasak etmek de, mevcut gecekonduları kısa zamanda modern meskenlere tahvil etmek de birer hayalden ibarettir. Kabul edilmesi gereken hakikat şudur ki, gecekondu inşaatını önlemek en sert kanuni müeyyidelerle dahi mümkün değildir. Böyle olunca tek çâre, gecekondu İnşaatına müsaade etmek, ancak bu inşaatı düzene sokarak mevcut gecekonduları, yavaş yavaş uzun vadeli bir kredi politikası dairesinde modern meskenlere tahvil etmeğe çalışmaktır.

Derginizin 3 Ekim 1960 tarihli nüshasında intişar eden Müşterek Pazar yazısı dolayısiyle aşağıdaki açıklamayı lüzumlu görüyorum.

1 — Türkiyenin Müşterek Pazara iltihakı mevzulariyle iştigal etmek üzere Avrupaya bir Heyet yollanacağı ve bunun riyasetine getirileceğimi İlk defa olarak "AKİS" deki yazınızda öğrendim. Bir yanlışlık olacak! Böyle birsey mevzubahs değildir!

2) Bir vakitler İşletmeler Bakanı iken İzmit Kâğıt Fabrikasında yerli kâğıt imal etmek ve ihtiyacı bununla karşılamak yerine, hariçten döviz mukabilinde yabancı kâğıt getiren ben değil idim. Bilâkis, kâğıt sarfiyatını tahdit etmek suretiyle, ihtiyacın İzmit Fabrikası kâğıdiyle karşılanması tezini müdafaa etmiş idim. Gene bir yanlışlık olacak! İzmit Kâğıt ve Selüloz Sanayiinin ham madde şartlarımıza pek uygun olmayarak kurulduğunu iddia etmek ile türlü sosyal ve ekonomik tesisleriyle muazzam bir servet teşkil eden bu milli istihsal müessesesini kapatmağa çalışmak arasında mühim fark olsa gerektir. Memleket iktisadcısına düsen vazife bu müesseseleri dahi mümkün olduğu kadar rasyonel bir hale getirmektir.

Bazı Devlet işletmelerinin hususi teşebbüslere devri meselesine gelince; muhtelif vesilelerle izhar ettiğim temenni; Devlet elinde isletilmesinde bir zaruret olmayan ve mühim bir âmme vazifesi görmeyen bazı isletmelerin, sermayelerini küçük halk hisselerine bölerek millete mal etmektir.

Yazının imzasız yazarı bu vesileden faydalanarak bana bir ders vermek istemektedir. Kendisine bu hususta yardım ederek bu "kıymetli fikirlerini" vazifeli bulunmakla şeref duyduğum Türkiye Ekonomi Kurumunda, tertip edeceğimiz münakaşalı bir konuşmada iktisadcılar huzurunda daha mufassal şekilde izah etmesini rica edeceğim. Aksi takdirde, münakaşamız sevmediğim ve alışık olmadığım polemik sahasına İnhisar edecektir. Yazarın cemiyet tarafından neşredilen "Müşterek Pazar ve Türkiye adlı" kollektif eseri dikkatle okumasını ve hüviyetini belli ederek Derneğimize müracaat etmesini rica ederim.

Muhlis Ete
Muhlis Ete - Ankara

DÜNYADA OLUP BİTENLER

Kongo

İktidar Enflâsyonu

Geçen hafta eski Belçika Kongosu tam bir iktidar enflasyonu içindeydi. Herbiri Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin himayesi altında olan Cumhurbaşkanı Kasavubu ile birinci Başbakan Lumumba'dan başka, son Hükümet darbesinin şefi Albay Mobutu da Leopoldville'de ayrı iktidar sürmek iddiasında idi.

İlk olarak geçen hafta başında Cumhurbaşkanı Kasavubu, gerek birinci Başbakan Lumumba'nın, gerek İkinci Başbakan İleo'nun Hükümetinin yerini tutmak üzere Albay Mobuttt tarafından Bakanlıklara yerleştirilen Yüksek Komiserlerden - kurulu heyete resmen yeni vazifelerini tevdi etti.

Fakat Cumhurbaşkanının, Mobutu'nun bu hareketini tasvip ve Lumumba'dan sonra İleo'yu da azil mânasına gelen bu hareketi, bizzat Albay Mobutu tarafından protesto edildi. Albay Cenaplarına bakılırsa, kendisi Cumhurbaşkanını nötralize etmişti. Cumhurbaşkanının kendisi tarafından işbaşına getirilmiş bir heyete vazife tevdiinde bulunması münasebetsizliğin daniskasıydı.

Albay Mobutu, öte yandan, Lumumba aleyhindeki kampanyasını da kesmiş değildi. İşin aslına bakılırsa, bu kampanya tamamiyle Cumhurbaşkanı Kasavubu'nun işlediği temalar üzerinden devam ettiriliyordu. Mobutuya göre Lumumba, komünistlere satılmış bir vatan haininden başka bir şey değildi. Albay Mobutu, zaptettiği Başbakanlık binasında Lumumba hakkında bâzı vesikalar ele geçirdiğini iddia ediyordu. Bu vesikalardan bir tanesi, Moskovaya gönderilmiş yardım talep eden mektuplardı. Buna benzer iki mektup da Pekine yazılmıştı. Ayrıca, Gana Cum hurbaşkanı N'Khrumah da Lumumba'ya Gana Ordusunun kendi emrinde olduğuna dair iki mesaj yollamıştı. Pekine gönderilen mektuplara, Kahiredeki Komünist Çin Büyükelçisi cevap vermiş ve Cinin Kongodan çok uzak olması dolayısiyle Pekin Hükümetinin Lumumba'ya yardım maksadiyle gönüllü göndermesinin kabil olmadığını, buna karşılık, Komünist Çin Hükümetinin Kongoya para yardımı yapmağa hazır olduğunu bildiriyordu. Albay Mobutu, bu mektuplara dayanarak sâdece Lumumba'yı vatana ihanetle itham etmiyor, aynı zamanda, yine komünist emellerine âlet oldukları iddiasiyle Kongoda Birleşmiş Milletler kıtaları arasında bulunan Gana ve Gine birliklerinin der* hal memleketlerine dönmesini istiyordu. Fakat, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği bu talebi reddetti. Aslında, Albay Mobutu'nun bu talebi ileri sürmekten maksadının, Lumumba'yı koruyan Gana ve Gine askerlerinin çekilmesini sağlamak suretiyle onu ele geçirmek olduğu muhakkaktı. Fakat Mobutu'nun unutuğu, Gana ve Gine birlikleri çekilse bile Lumumba'nın bu sefer de meselâ İsveç birlikleri tarafından muhafaza edileceği idi.

Fakat Lumumba da, artık daimi olarak yerleştiği villâsında boş durmuyordu. İddiasına göre, Parlâmentonun her iki meclisi de onu desteklemeğe devam ediyordu. Geçen hafta cuma günü villâsında Parlâmento toplanmıştı! Leo'daki gazeteciler bir süre sonra villâda yapılabilen bu toplantıya sâdece 40 Ayan üyesiyle 74 milletvekilinin iştirak ettiğini öğren-

diler. Lumumba'ya bakılırsa, bu Parlamento (!) toplantısında, Cumhurbaşkanı Kasavubu'yla Albay Mobutu'nun teklif ettikleri Yuvarlak Masa toplantısına iştirak edilmemesi ve Kongodaki muhtelif siyasi cereyanlar arasında hakemliğe başvurulması için Birleşmiş Milletlerden Birleşik Amerikayla Sovyetler Birliğinin de dâhil olacakları bir tahkim komisyonunun kurulmasının istenmesi yolunda kararlar alınmıştı.

Yuvarlak Masa toplantısının Lumumba tarafından reddedilmesine mukabil, kendi Eyaletinin bağımsızlığını ilan etmiş olan Katanga Başbakanı Çombe bu toplantının yapılmasını bazı şartlarla kabul ediyordu. Şartları, toplantının tarafsız bir yerde yapılması ve daha önceden müstakbel Kongo Hükümetinin kimlerden kurulacağının belli olması idi. Bundan maksadının ise, bu müstakbel Hükümete Lumumba'nm alınması olup olmadığı hiç anlaşılamadı.

Muhtariyetini ilân etmiş olan Güney Kasay Eyaletinin Başbakanı Kalonci ise, Yuvarlak Masa toplantısına katılmasının, ancak Lumumba'nın bu konferansın dışında tutulmasıyla kabil olabileceğini söylüyor ve Albay Mobutu'yu, Lumumba'yı da bu toplantıya davet etmiş olması dolayısiyle kötülüyordu.

Hafta sonunda zaten parça parça olmuş Kongoda iktidarın kime ait olduğu hâlâ belli değildi.

Ürdün

Sürpriz

Geçen haftanın ortalarında Lake Success'de Birleşmiş Milletler binasında iki genç adam etrafın hayretten donmuş nazarları içinde birbirlerini dikkatle süzerek konuşuyorlardı. Bu iki genç adamdan birisi Haşimî Ürdün Meliki Majeste Hüseyin I, diğeri ise Irak Dışişleri Bakanı Hat. şfim Cevat idi. Haşim Cevat Melik Hüseyine, 1958 yılının 14 Temmuz günü Tümgeneral Abdülkerim Kasımın, eski Kral Faysal II'nin öldürül-. meşine aleyhtarlık ettiğini söylüyordu. Haşim Cevata bakılırsa, Kral Faysalın, yâni Melik Hüseyinin kuzeninin öldürülmesi doğrudan doğruya o gün Bağdattakl harekâta komuta eden Yarbay Abdüsselâm Arifin işiydi.

Kral Faysalın öldürülmesini Abdüsselâm Arifin üzerine atmak suretiyle Irak diplomasisinin kazandığı şey, Ürdünün Iraktaki yeni rejimi aradan iki yıldan fazla geçmesine rağmen resmen tanıması olacaktı. Nitekim bu tanıma gecikmedi. Gerçi, Melik Hüseyin sevgili ve asil kuzeninin intikamını alarak onun aziz hatırasını şâd etmeğe yeminliydi ama, daha da önemli olanı, Ürdün ile Birleşik Arap Cumhuriyeti arasındaki anlaşmazlıkta Ürdünün bir takım başka desteklere ihtiyaç duymasıydı. Ürdün, hem kuzey sınırından, hem de doğu sınırından tehdit edilemezdi. Tehdidin birinden birini hafifletmek zorundaydı. Bu ise ancak Ammanın Bağdattakl yeni rejimi resmen tanımasıyla kaabil olabilirdi. Bunun için de Melik Hüseyinin meşhur yemininden sıyrılabilmesi gerekiyordu. İşte, Haşim Cevatın anlattığı hikâye, Melik Hüseyine bu imkânı verivermişti!

Fakat, Ürdünün yeni Irak rejimini resmen tanıması, diplomatik münasebetlerin hemen kurulması mânasına gelmiyordu. Bağdat, resmen tanınmasına rağmen bu konuda hayli nazlı davranmağa kararlıydı. Bu durumda Ammanın ilk hedefi Amman - Bağdat hava seferlerinin yeniden başlaması ve iki memleket arasındaki sınırın açılarak ticaretin başlamalıydı.

Birleşmiş Milletler

Uyanan Üçüncü Dünya

Bu ayın birinci günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Lake Success tarihinde ilk defa rastlanan bir olay cereyan ediyordu: Beş Devlet, Genel Kurula bir karar tasarısı sunmuşlardı. Bu karar tasarısında beş Devlet, dünya barışım tehdit eden son milletlerarası gerginlik karşısında duydukları endişeyi ifade ile halen toplanmakta olan Genel Kurulun bu gerginliği azaltmak uğrunda büyük bir rol oynıyablleceği hususunda dün ya halkoyunda mevcut ümide işaret ediyorlar ve bu maksatla, ilk acele tedbir olarak Genel Kurulun, Amerika Birleşik Devletleri Başkam ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulu Başkanının, aralarında kesilmiş olan temasları yemden kurmak suretiyle dünyayı bölen ana dâvalara bulunacak hâl çârelerinin yavaş yavaş realitelere intikali yolundaki azimlerini belirtmelerini talep etmesini istiyorlardı. Bu karar tasarısı, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Endonezya Birleşik Devletleri, Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti, Hindistan Federal Cumhuriyeti ve Gana Cumhuriyeti tarafından verilmişti. Karar tasarısını imzalıyanlar ise, bizzat Devlet veya Hükümet Başkanlarıydı. Nasır, Sukarno, Tito, Nehru ve N'Khrumah imzalarını taşıyan karar tasarısı, Genel Kurula bu şekilde verilmiş ilk karar tasarısıydı.

Tasarı, Nitika Kruşçof tarafından derhal kabul edildi. Ike ise hayli sıkıntıdaydı. Beş Devlet ve Hükümet Başkanına birer mektup yazarak, kendisiyle Kruşçof arasındaki bir görüşmeye bizzat Mr. "K"nın hareketlerinin mâni olduğunu -ancak kısmen haklı olarak- ileri sürdü. Hakikaten, "K" son aylarda fazla ileri gitmişti. Fakat, U-2 olayım da unutmamak lâzımdı. Bütün bunların sonucu, nötralistlerin artık hakikaten Üçüncü kuvvet haline gelmeğe muvaffak olduklarıydı.

C E M İ Y E T

Ankarada Operanın gala gecesi, eğlenceli bir duruma sahne oldu. Şimdiye kadar Operamızın gala gecelerinde, bütün batı dünyasında olduğu gibi, parterde yer alanlar "kıyafetli" gelirlerdi. Yani erkekler smokin, kadınlar kısa tuvalet giyerlerdi. Bu yıl, bir takım kimseler "Milli Birlik Ruhu"nu demagojiyle pek karıştırdıklarından Operada sokak kıyafetiyle arz-ı endam ettiler. Akıllarınca devir servet düşmanlığı, zenginlik düşmanlığı, sosyalizm devriydi ya.. Elbette ki kapitalist rejimlerin sembolü (dan kılıklara bürünemezlerdi! Bu yüzden evlerindeki dolaplarında smokinleri de, tuvaletleri de bulunduğu pek âlâ bilinen "her devir adamları" sanki Operada gala gecesi yokmuş da maskeli balo varmış gibi "1960 modası"nı teşhir ettiler. Bunların, aynı Operanın bundan evvelki son gala gecesinde nasıl süslü püslü halde eski iktidar büyüklerinin etrafında döndüklerini hatırlayanlar Manon Lescaut'nun acıklılığına rağmen perde aralarında bol bol gülmekten kendilerini alamadılar. Ama, doğrusu istenilirse demagojik hareket Devlet Tiyatrosunun idaresinden geldi. İdare, Türkiyede sanki iktidar değil de rejim değişmiş gibi gala gecesinde elbise mecburiyetini, hiç lüzum yokken kaldırdı. Galiba Cüneyt Gökçerin ağzı, Tiyatro Müdürüne böyle geceler giysin diye aksesuvardan bir smokin vermek gibi pek dehşetli bir suçtan dolayı "vazifeyi suiistimal" ithamıyla mahkemeye sevkedilmekten yanmıştı!

Galaya sokak kıyafetiyle gelenler arasında sâdece iki tanesi "meşru mazeret"e sahipti: Millî Birlik Komitesi üyelerinden Orhan Erkanlı ile Muzaffer Özdağ. Smokinleri yoktu. Gergi üniformalarını giymiş bulunsalardı daha şık ve zarif bir hareket yapmış olurlardı ama, kim bilir belki de dikkati üzerlerine çekmek istememişlerdi. Sözüm ona "Milli Birlik Ruhu" şampiyonları ile asıl tezadı Milli Birlik Hükümetinin Adalet Bakam teşkil ediyordu. Amil Artüs, "her devir adamı" olduğunu göstermek mecburiyetini hissetmediğinden pek tabii olarak smokin giymişti. Kordiplomatik mensupları, kılıklarım devirlerle değil âdetlerle ayarlayanlar ve salon sosyalizmine merak sarmayanlar gene eskisi gibi "kıyafetli"ydiler.

Dikkati çeken bir başkası, son zamanlarda "İnkılâbın Mme Recamier"si olarak salonunda yüksek seviyede fikir tartışmaları tertipleyen, "sosyal görüşler"in alemdarlığını ve telkinciliğini yapan bir sosyete yazarıydı. Eski devir hanımlarının sıklık hakemi olan sosyete yazarı yeni devirde tuvaletlerini dolabına kitlemiş ve gala gecesine "1960 modeli kılık" ile şeref vermişti. "Modayı sadakatte takip" diye de bundan başka bir şeye denmezdi ya...

*

Ankaralı operaseverler, pazar gecesi esmer, uzunca boylu, mütenasip vücutlu genç bir solistle karşılaştıklarında, hemen hüküm vermedilerae de, Nevin Pere isimli güzel sanatkârın istikbal vaad ettiğini anladılar. Nevin Pere, Manon Lescaud operasında Manon'u oynuyordu. Henüz pek genç olan güzel sanatkar, biraz heyecanlıydı.İlk defa solist olarak sahnede görünüyordu. Manon'u başarıyla oynadı ve operaseverleria dikkatini üzerine çekti.

*

Basın mensupları, geride bıraktığımla hafta, aralarından birkaç kişinin daha eksilecegi haberini aldılar. Hem sevindiler -evet sevindiler- hem de üzüldüler. Sevindiler, zira meslektaşları yabancı memleketlere Basın Ataşesi, Ataşe Muavini olarak gidiyorlardı. Basın mensuplarını üzen, arkadaşlarının aralarından ayrılmalarıydı.

Tâyini çıkanlar arasında, Halûk Tuncalı vardı. Tuncalı, Kahire Basın Ataşesi olmuştu. Selahattin Sonat Kıbrısa Ataşe Muavini olarak gidiyordu. Selim Baban ise Tahran yolculuğuna hazırlanmaktaydı.

T İ Y A T R O

Ankara

Tatlı bir oyun

Bundan bir buçuk yıl kadar evvel, o tarihlerde Ankarada çıkmaya başlayan "Sinema - Tiyatro" adlı bir dergi bir piyes yarışması tertip etti. Piyes tek perdelik olacak ve "arı dil" İle yazılacaktı. Yarışmaya sâdece beş yazar iştirak etti. Dergi bir jüri heyeti teşkil etmişti. Jüri azaları evvela teker teker, sonra toplu halde bu beş piyesi incelediler, üzerinde konuştular. Gelen oyunlar arasında bir tanesi derhal dikkati çekti. Çanakkaleden gönderilmişti. Altındaki imza, hiç kimsenin bilmediği bir isimdi: Güngör Dilmen! Oyun "Midasın kulakları" adını taşıyordu, konusunu mitolojiden almıştı ve Frikya kralı Midasın hikâyesini anlatıyordu. Jüri eseri o kadar beğendi ki derhal ve ittifakla birinci mükâfatı ona verdi. Fakat bu kadarla da kalmadı. "Midasın kulakları" ile yarışmaya gönderilen öteki eserler arasındaki farkı belirtmek lüzumunu hissetti, bu yüzden ikinci mükâfatı kaldırdı, iki piyese müştereken üçüncülük verdi. Ankaralılar yeni tiyatro mevsiminde, Oda Tiyatrosunda bu oyunu seyrediyorlar.

"Midasın kulakları" bir basit hikâye. Frikya kralı Midas hakşinaslığı ve hükümlerinin doğruluğuyla tanınmış bir kraldır, İki rakip tanrı, Apollon ve Pan bir musiki yarışması tertiplerler, hakem olarak da Midası seçerler. Apollon harpını, Pan flütünü çalar. Midas, birinciliği Pana verir. Apollon öylesine kızmıştır ki Midasın kulaklarını eşek kulağına çevirir. Artık Midas eşek kulaklarıyla dolaşacaktır. Talihsiz kral bu yüzden başına uzun bir takke geçirir. Fakat kulaklarını berberine göstermek zorunda kalır. Ancak berber bunu başkalarına anlatırsa, tabanlarından gıdıklanmak suretiyle öldürülecektir. Bu sefer azap çekme sırası berbere gelir. Adam, ağzındaki baklayı çıkaramamaktan deli olacaktır. Nihayet gider, bildiği hakikati bir kuyuya söyler. Ertesi gün, bütün bir sazlık Midasın kulaklarının eşek kulağı olduğunu haykırmaktadır. Sazların yaydığı haber derhal Frikya ahalisi tarafından duyulur ve alaylar başlar. Midas cesaretini toplar ve halkın karşısına, bir arabanın içinde, kulaklarıyla çıkar. Hayret! Bu cesur davranış ve olduğu gibi görünme karşısında Frikyalılar gülmemekte, saygı duymaktadırlar. Fakat kendisine meydan okunan Apollon yeni bir oyun oynar, Midasın kulaklarını eski haline getirir. Eşek kulaklarıyla saygı çeken kral, insan kulaklarıyla alay menzuudur.

Güngör Dilmen
1960'ın keşfi

Zira halkın nazarında yalancı mevkiine düşmüştür.

Sanatkâr ve eseri

Güngör Dilmen basit konuyu inanılmaz bir zevk, canlılık ve incelikle işlemiş. Dilmen, otuz yaşında bir genç. Tekirdağda doğmuş. Çocukluğu, efsane bölgesi Çanakkale ve Marmarada geçmiş. İlkokuldan sonra İngiliz Kültür Heyetinin verdiği bursla İstanbulda High School'da okumuş. Sonra, Çapa lisesinin son sınıfına devam edip oradan mezun olmuş. 1950 de istanbul Edebiyat Fakültesine girmiş, İngiliz Edebiyatı ve Klasik Filoloji tahsili yapmış. Geçimini sağlamak için uzun yıllar tercümanlıkla meşgul olmuş. Erzurumda, İstanbulda, Ankarada çalışmış.

"Midasın kulakları", aslında birer perdelik üç ayrı oyundan müteşekkil "Kral Midas" trilojisinin ikindi oyunudur. Dümen birinci oyununa "Midasın altınları", bir trajedi olan üçüncüsüne "Gordium düğümü" adını vermiş. "Midasın kulakları", kelimenîn tam manasıyla manzum bir oyun. Biraz satir, biraz bale, biraz fars, biraz tez.. Genç yazar bunların hepsini, son derece mahir bir ahçı ustalığıyla, efsane havasını muhafaza "ettiği bir pota içinde eritmiş, mezcetmiş. Hem tanrılar, hem hayaller, hem yüzde yüz insanlar, hem dertler, hem sevinçler sahnede tam bir birlik içinde görünüyor, şirinin şirini bir oyun meydana getiriyorlar.

Nefis oyun

da Tiyatrosunda bu güzel oyunu O Şahap Akalın sahneye koymuş. Piyesin verdiği bütün imkânları mükemmel kullanan Akalın canlı, dinamik, duru bir su gibi akan hava yaratabümiş. Girişler, çıkışlar, hareketler, jestler son derece iyi ayarlanmış. Seza Altındağın dekor ve kostümleri efsane havasını tamamlıyor.

"Midasın kulakları" nasıl bir piyes yazarım Türk seyircisine tanıtıyorsa, aynı şekilde bir de genç oyuncu tanıtıyor: Bozkurt Kuruç. Oyunun yüzde yüz insan şahsı, Berberi oynayan Kuruç sâdece fiziğiyle değil, oyunuyla da temsilin başarısında ve havasının yaratılmasında en büyük payı sırtlıyor. Zaten oyuncuların hepsi iyi. Midasta Kerim Afşar, Apollonda Halûk Kurtoğlu, Panda Asuman Korad, 1. Adamda Ahmet Demirel, 2. Adamda A. Cengiz Çelenk ve bütün ötekiler aksamadan, kusursuz, başardı oyun çıkarıyorlar. .

"Midasın kulakları" Oda Tiyatrosunun afişini aylar ve aylar işgal ederse -hiç şaşmamak lâzım. Zira Ankara bu derece başarılı bir telif sahne oyununu henüz görmüş değil.

İstanbul

Mevsim başı

İstanbulda yeni tiyatro mevsimi geçen hafta açıldı. Hem de her zaketli bir şekilde. Yalnız Şehir Tiyatrosu, şimdilik faaliyete geçirdiği üç tiyatroda, altı eser birden sahneye koydu. Üç tiyatroda altı eser nasıl oynanır? Saat 6 tiyatrosunu ihdas ederek... Bu sistem şimdiye kadar yalnız hususi sanat teşekkülleri tarafından uygulanıyor, hem seyirciye çeşitli eser sunmak, hem daha çok gelir sağlamak bakımından faydalı neticeler de veriyordu. Şehir Tiyatrosunun, Opera faaliyetine de geçtikten sonra, 7 küsur milyona varan bütçesi, son çıkan bir kanunla sanatkâr ücretlerinin Devlet Tiyatrosu sanatkârlarına tanınan hadlere yükseltilmesi, pek tabiî olarak gişe gelirini arttırmak yollarının aranmasına âmil olmuştur.

Saat 6 tiyatrosunun ihdasına âmil olan bir başka sebep de, şüphesiz sayısı yüzü aşan sanatkarların hep-

Atina

Atina

Atina yalnız Batı Avrupaya değil, Doğu Avrupaya, Balkanlara giden hava yollarının da kavuşak noktası olmuş. Rumen Dış Kültür Münasebetleri Enstitüsünün daveti üzerine Bükreşe giderken, ister istemez Atinada iki akşam kaldım. Çok daha yakın olduğu halde, anlaşmamız olmadığı için, İstanbula uğramıyan Karnen uçakları Atinaya haftada iki gün uğruyor, Belgrad ve Sofya üzerinden Bükreşe yolcu alıyorlar. Yunanlı dostlarımız iktisadi münasebetlerde çok daha realist, hele milletlerarası hava trafiğinin sağlıyacağı faydalan kaçırmamakta daha anlayışlı davranıyorlar

Atinaya uğrayan her tiyatro düşkünü, yaz kış, gidip görecek bir temsil bulabilir. Nitekim, daha Ankaradan çıkarken Atina Festivalinin son temsiline yetişebileceğimi biliyordum. Resmi temsilcilerimizden yersiz endişeler yerine teşvik görmüş olsaydı, Devlet Tiyatromuz da bu yaz "Kral Oidipus" la bu festivale katılmış olacaktı. Ama lüzumsuz tereddütler işi uzattı ve Yunanlılarla prensip anlaşmasına varıldığı halde festivale katılmamız mümkün olmadı.

Katılamadığımız Atina Festivalinin son temsili Euripides'in "Iphigenla Taurid'de" isimli trajedisiyle veriliyordu. Temsili görmek için Akropolis eteklerindeki Herodus Atticus açıkhava tiyatrosuna giderken, bu serin yaz akşamında, birbuçuk aydanberi devam etmiş bir festivalin kapanışına, artık pek fazla galen olmıyacağını tahmin ediyordum. Ne kadar yanıldığımı mermer amfiye girince anladım. Herodus odeonunun yarısı dolmuştu, yarısı da az sonra, akın halinde gelen yeni seyircilerle doldu. Atinalılarda tiyatro sevgisi bir gelenek halinde devam ediyor. O koca amfinin mermer sıraları üzerinde gene mekteplisinden ihtiyar rahibine, halk adamından nazırına kadar bütün site toplanmıştı. Euripides'in zamanında olduğu gibi.

Verilen "Iphigenia. Taurid'de" temsilinin bir fevkalâdeliği yoktu. Mihailidis'in rejisinde göze çarpan tek özellik, kadınlar korosunun orkestranın yarım dairesi içinde çizdiği , muvmanlarda idi. Sicilianos esere tesirli, zengin melodili bir sahne müziği bestelemiş. Koro kusursuz bir kareografiye ayak uydurarak Euripides'in bu durgun, hareketsiz eserine gözleri okşıyan bir canlılık veriyordu. Oyuna gelince: Yunan sahnelerinde, hemen daima olduğu gibi, kadınlar erkeklere her bakımdan üstün. Nitekim, kardeş sevgisiyle titreyen Artemis , rahibesini duygulu bir oyunla aşatan Anna Sinodiu'nun karşısında Orestes'i canlandıran aktör hayli sönük kalıyordu.

*

Mühim olan, temsilin nasıl oynandığı değildi. Bizim için, daha çok, Atina Festivalinin nasıl tertiplendiğini nasıl hazırlandığını, Yunanlı komşularımızın son yıllarda çok geliştirdikleri turizm hareketi içkide nasıl bir hizmet gördüklerini ve bu festivalden nasıl bir netice alındığını araştırmakta fayda vardı.

Komşularımız,, yıldan yıla artan turist akını karşısında, şehrin göbeğindeki bu 8500 kişilik antik tiyatroyu onarmakta ve ondan faydalanmakta gecikmemişler. Son yıllarda, her geçişte çalışıldığım gördüğüm dış onarımları henüz bitirememişler. Ama büyük bir sabır ve itina ile işe devam ediyorlar. Amfinin som mermer sıralarından parçalanmış, dağılmış olanlar şimdi tamamile yenilenmiş. Orkestra, proskenion baştanbaşa restore edilmiş, dış duvarların yıkılacak hale gelen kısımları onarılmış, hem de eskiliklerine halel gelmeden... Bir kısmının önünde de hâla iskeleler var.

Atina Festivali 1955 denberl devam ediyor, ama ona milletlerarası bir karakter vermek, bâzı yabancı sanat topluluklarının, sanatkârların katdışmı sağlamak fikri yeni yeni uyanmış. Bunda Atinanın' turistik bakımdan gördüğü rağbetin tesiri elbette büyük. Bu fikri gerçekleştirmek işini doğrudan doğruya jBnşbakanlığa bağlı Turizm Ofisi üzerine almış. Yapılacak işleri plânlamak, iki sene önce çıkarılmış bir kanunla, sanat adamlarından müteşekkil bir heyete verilmiş, Devlet Bakam Çaeos'un Festivale ait işlerle bizzat yakından meşgul olduğunu söylemek, Yunan Hükümeti' nin bu sanat hareketine verdiği ehemmiyeti göstermeğe kâfidir.

Festivalin bu seneki hazırlıkları altı ay öncesinden başlamış. Turizm Ofisine Başbakanlığın bu iş için verdiği döner sermaye 5 milyon drahmi, yâni bizim paramızla 1,5 milyon lira. Festival idaresinden aldığım bilgilere göre bu seneki umumi hasılat 5 milyon drahmiyi bulmuş. Buna göre açık, 2 milyon drahmiden ibaret, yani 600,000 lira. Yunan Hükümeti 29 Temmuzdan 15 Eylüle kadar süren milletlerarası mahiyette bir sanat festivall için 600 bin lira zararı seve seve göze alıyor. Çünkü festivalden verdiği açığı turizmin sağladığı yüz milyonlarla dolar fazlasile kapatıyor.

*

Festivalin nasıl tertiplenmiş olduğunu da kısaca gözden geçirelim. Yunan Millî Tiyatrosu Euripides'in dört trajedisini -"Fenikeli Kadınlar", "Herakles", "Hekabe" ve "Iphigenia Taurid'de"-, Aristophanes'in bir komedisini -"Lyslstrata"-, Menandros'un da "Dyskolos" unu yeniden sahneye koyup oynamış. Sophokles'in "Kral Oidipus"u da programda ilân edilmiş, ama başrolü oynıyan ünlü aktörleri Minotis'in hastalanması üzerine iptal edilmiş. Yunan Milli Operası, Maria Callas'ın ve bâzı İtalyan şantörleri ile ünlü orkestra şefi Tullio Serafin'in iştirakini sağlıyarak 1590 kişilik Epidauros açıkhava tiyatrosunda Bellini'nin "Norma"sını temsil etmiş. Üç defa verileceği ilân edilen bu gala temsillerinden sonuncusu yağmur yağdığı için verilememiş. Atina Millî Orkestrası da dört büyük konser vermiş.

Festivale katılan yabancı sanat toplulukları ise şunlar: Stütgart Oda Orkestrası -Şef: Karl Münchin-

F e s t i v a l i

Lütfi AY

ger-, Marie Bell Trupu -Racin'den "Phedre", "Berenice" ve "Britannicus" ile üç temsil-, Amerikan Bale Tiyatrosu, Fransız Millî Radyo ve Televizyon Orkestrası- Şef: Andre Cluytens, solist Sanıson François-, Fransız İsviçresinin Orkestrası -Şef: Ernest Ansermet, solist Claudio Arrau-. Bundan başka, bütün Festival boyunca Akropolls harabelerinde İngilizce ve Fransızca olarak "Ses ve Işık" gösterileri yapılmış.

Bütün bu temsil, konser ve gösterilerin Ağustos ve Eylül ayları boyunca turistlerin akın ettikleri Atinaya cazip bir sanat hareketi kazandırmış olduğunu söylemeğe lüzum yok. Bunlardan Maria Callas'ın opera temsilleri ile Amerikan Balesinin temsilleri en fasla rağbet görenler arasında. Epidauros'ta verilen "Norma" temsillerinin en pahalı bileti 600 drahmi -150 lira-, en ucuz bileti 50 drahmi -15 lira-, Herodus Atticus'da verilen temsil, konser ve resitallerin en pahalı bileti 200 drahmi -60 lira-, en ucuz bileti 15 drahmi -5 lira- den satışa çıkarılmış. Ama Amerikan Balesi ile Maria Callas'ın temsil biletleri aylarca öncesinden bitmiş ve karaborsada üç, dört misline kadar satılmış.

*

Bütün bunları uzun uzun anlatmaktan tek maksadım şu: Yurdumuzu, hele İstanbulu bir turizm merkezi haline getirmek istiyoruz: Bu amaçla birçok işlere girişiyor, yollar acıyor, oteller yaptırıyoruz, propaganda afişleri, broşürler, kitaplar bastırıyouz. Ama turizmin en verimli olduğu yaz aylarında İstanbulda, Yunanlı komşularımızın yaptıkları gibi, sanat değeri olan bir tiyatro festivali, milletlerarası karakterde bir festival tertiplemeği denemek bile istemiyoruz. Halbuki böyle bir teşebbüse girişmek ve iyi neticeler almak için en lüzumlu unsurlara da sahip olduğumuz halde... İstanbulda büyük masraflara girilerek, emek harcanarak inşa edilmiş bir açıkhava tiyatromuz var ve yıllardanberi bomboş durmaktadır. Devlet Operası, Devlet Tiyatrosu, İstanbul Şehir Tiyatro ve Operası, özel sanat tiyatroları elele verip harekete geçerler ve her biri kendi payına düşeni seve seve yaparsa bir İstanbul Festivali, Temmuz ve Ağustos aylarında Istanbulun tabii güzelliklerine eşsiz bir sanat güzelliği de katabilir. Hele bu festivale yabancı memleketlerden seviyeli sanat toplulukları v sanatkârlar da davet edilirse... Bu konuda da masrafları 'gözümüzde büyütüp şimdiden ürkmeyelim. Bu gibi festivallere katılan yabancı sanat topluluklarından çoğunun hemen bütün masraflarını mensup oldukları devletler üzerlerine seve seve almaktadırlar. Meselâ bu yaz Atina Festivaline katılan Amerikan Balesinin bütün masrafları Amerikan Birleşik Devletleri Hükümetinin milletlerarası kültür programı faslından ödenmiştir. Birçok komşu memleketler de sanat topluluklarını, hele folklor ekiplerini ve baleleri ile orkestralarını, böyle bir festivale, bütün masrafları kendilerine alt olmak üzere, göndermeğe can atacaklardır.

Atinadan ayrılırken bu gerçeklerin ne saman bizde anlaşılacağını, bomboş duran İstanbul açıkhava tiyatrosunun ne zaman böyle -iki bakımdan faydalı- bir hizmet için kullanılmağa başlanılacağını düşünüyoruz.

Atina, festivalinde "Norma" operası temsilinden iki sahne

Açıkhavada musiki ziyafeti

sine çalışma sahası bulmak, onları -geçen yıllarda olduğu gibi- bomboş oturtmaktan kurtarmak düşüncesidir. Buna seyirciyi daha çeşitli, daha zengin bir repertuvarla tatmin etmek gayesini de ilâve edebilirsiniz. Şehir Tiyatrosu bütün bu sebep ve düşüncelerle Saat 6 tiyatrosunu bu mevsim uygulamıya başladı. Bu sistemin yarın, öbür gün açılması beklenen istanbul ve Üsküdar bölümlerinde de tatbik edileceği muhakkaktır. O zaman İstanbullular, sayısı beşe çıkacak Şehir Tiyatrosu sahnelerinde on ayrı eseri seyretmek imkânım bulacaklardır.

Yuhalanan piyes

Yeni mevsime 2 Ekim akşamı giren Şehir Tiyatrosu Dram bölümünün sahneye koyduğu ilk eser, Muhsin Ertuğrulun tekrar müesseseye dönüşünden sonra canlanan geleneğe uygun olarak, bir Shakespeare faciasırdir: "Kral Lear".

"Kral Lear"in ilk temsili alışılmamış bir hâdiseyle sona erdi: Galeriyi, ikinci kat localardan bir kısmım dolduran gençler, son perde kapanınca, sanatkarları yuhaladılar, haftalardanberi Shakespeare'in eseri üzerinde çalışmış olan yirmi beşe yakın sanatkârı çok müşkül bir durumda bıraktılar.

Seyircimizin pek nâdir hallerde açığa vurduğu bu sert, hattâ kaba tepkinin sebepleri neydi? Herşeyden önce temsilin bekleneni vermemiş ve bundan yıllarca evvel aynı sahnede oynanmış olan eski "Kral Lear" temsillerinin seviyesinden çok aşağıda kalmış olması. Ayrıca ilk temsilin heyecanından ve dekor içinde, ışık ve kostümle yeteri kadar, -belki de hiç- prova yapılmamış olduğunu açıta vuran bir seri teknik yanlışlıkların seyircinin sabrım tüketmesinden. Buna bir de Lear gibi çok ağır bir rolün, şimdiye kadar hep kısa kompozisyon rollerinde muvaffak olmuş, bütün bir eserin hemen her sahnesini kaplayan ve uzun nefes isteyen bir başrole hemen hiç çıkmamış bir sanatkâra emanet edilmiş olmasını, omın da kendinden önce bu rolü oynamış sanatkarlardan hiçbirinin kompozisyonuna benzemeyen bir kompozisyonla, sâde, dümdüz bir oyunla bu işin hakkından gelebileceğini sanmış olmasını ilave ederseniz, bu neticeye şaşmamak icabeder.

Gerçi hâdisede, muvaffakiyetle neticelenmemiş de olsa, iyi niyetle girişilmiş bir sanat çabası bahis mevzuu olduğuna güre "Kral Lear"i yuhalayanların, reaksiyonlarında biraz ölçüsüz davrandıkları söylenebilir. Ancak gençlerin bu şiddetli tepkisine, bir parça da "Kral Lear" temsili biter bitmezsalondan ön ve orta sıralarla birinci kat localarından, hafif de olsa, yükselen nezaket alkışları sebep olmuştur.

Sahnedeki oyun

"Kral Lear'in başarısızlığında, ilk reji denemesini Shakespeare'le yapan Perihan Tedünün elbette büyük sorumluluğu var. Daha ilk sahnelerde kendini duyuran hareketsizliği, tabii olmak kaygusuyla düşülen cansız, heyecansız konuşmaları, aktörlerin dekorla olan yabancılıklarını, Shakespeare'in havasına bir türlü giremediklerini görmeli, düzeltmeli ve gidermeliydi. Bunun için daha çok prova yapmak gerekiyorsa geceyî gündüze katıp bundan da kaçınmamalıydı. Sonra, döner sahne varken bundan faydalanmamanın doğuracağı aksaklıkları da, daha işe başlarken, hesaba katmalı ve ona göre tedbir almalıydı.

Oyun bakımından, eserin belkemiği olan Kral Lear felce uğradıktan sonra, temsili kurtarmak elbette kolay değildi. İbrahim Delideniz "diri" ve fonetikle diksiyonu birinci plânda tutan konuşmasıyla Lear'in ne ihtiyarlığını, -başkalarına benzememek kaygusuyla hafif makyajı ve lüzumundan fazla "rahat" oyunuyla da onun- ne ihtişamını, ne de derin ıstırabını verebildi. Böyle olunca da Albany'de Torun Karacaoğlunun, Kent' te Mücap Ofluoğlunun, Soytarı'da Zihni Ronanın, Regan'da Samiye Hünün ve Cordelia'da Esen Görkmenin canlı, duygulu ve ifadeli kompozisyonları bir başarı unsuru olarak beliremedi, temsilin zevkle seyredilmesine ve bir Shakespeare eserinden beklenen kuvvetli, sürükleyici tesirin seyirci üzerinde yaratılmasına kâfi gelmedi.

MUSİKİ

Opera

Gencer Butterfly'da

Geçen cumartesi gecesi, İstanbul Şehir Operasının ikinci yılım açan temsilde başrolü oynıyan soprano Leylâ Gencer, "saygı başarın" diye adlandırılabilecek bir başarıya ulaştı. İstanbul Operası ilk defa olarak Puccini'nin ünlü "Madama Butterfly"ını halka sunuyordu. Leylâ Gencer de, bundan önce yurt dışında defalarca söylediği ve övgüler kazandığı Cio Cio San rolüyle ilk defa Türk seyircisinin karşısma çıkıyordu. Böylece, hem değerli sopranonun "Butterfly"ının yurt dışında niçin bu kadar tutunduğunu anlamak mümkün olacak, hem da gelecek ay Dallas Operasının yeni mevsimi açış temsilinde aynı partiyi söyliyecek olan Gencerin ne türlü bir başarı elde edebileceğini kestirmek için bâzı veriler sağlanmış olacaktı. Fakat unutmamalıydı ki, opera şarkıcılarının bir günleri öbürüne, diğer icra sanatçılarınki kadar bile uymaz. Sahne dışındaki hayatları sahnede yalnız çıkaracakları sesleri değil, atacakları adımları bile yönetir. Halbuki, bu ilk temsilin öncesindeki günler Leylâ Gencer için hiç de mutlu ve rahat günler değildi. Birkaç gün önce zevci İbrahim Gencer bir kalp rahatsızlığı geçirmişti ve durumu titiz bir itinayı gerektiriyordu. Temsilden bir gün önceye kadar, Gencerin ilk akşam oyununa katılacağı ümitleri yavaş yavaş kınlıyordu. O kadar ki, afişlerde Leylâ Gencer ismi kapatılmış, yerine aynı role tâyin edilmiş başka solistlerin adları bile konmuştu. Fakat Leylâ Gencer için vazife vazifeydi. Temsilden bir gün önce Ankaradan İstanbula geldi. Alelacele bir prova yaptı. İlk akşam temsiline katıldı ve ertesi gün yeniden Ankaraya döndü.

Bu şartlar içinde, Cio Cio San gibi korkutucu bir partiyi söyliyecek bir sopranodan, bu soprano Leylâ Gencer bile olsa, fazla birşey beklenmemeliydi. Nitekim bütün akşam boyunca, usta şarkıcı Gencerin hiç de formunda olmadığı görülüyordu. Sesi, bütün alanlarında gevşek ve titrekti. Alt tonları,her zamankinden daha da fazla, havalı ve boş tınılıydı. Entonasyonu çok kere kesinlikten uzaktı. Görünüşüyle, ufak tefek ve fok genç Japon kızına değil de, sırtına kimono giymiş bir kraliçeye benziyen, büyük ve hacimli sesiyle partisinin gerektirdiği sokulgan ve ufak dokunaklılığı yansıtamıyan Leylâ Gencer ancak şarkıcı ustalığıyla ve sahne tecrübesiyle bu rolde kulağı ve gözü aldatabilirdi. Halbuki, geçen cumartesi akşamı bu vasıfları ancak pek kısa süreler içinde belirdi. Gencerden beklenen tüyler ürpertici söyleyiş ve oyun, sâdece yer yer kendini gösterdi. Gene de "Un bel di, vedremo"yu karşılıyan haklı alkışlar oyunu durdurdu. Gene de ikinci perdenin hele sonlarına doğru, İstanbul Operası sahnesinde dünyanın en büyük opera şahsiyetlerinden birinin varlığı görülüyor ve duyuluyordu.

Mesleğe bağlılık

İlk akşamki Butterfly kadrosunun diğer üyeleri herşeyden önce, operacılık mesleğine hevesle ve gayretle bağlanmış kişiler olduklarını sezdirdiler. Pinkerton rolünde tenor Agop Topuz, güçlü ve yoğun bir sesi olan, fakat İtalyan tenoru tavırlarından önce daha disiplinli bir çalışmaya ve daha sağlam bir teknik elde etmiye muhtaç bir şarkıcıydı. Suzuki'de İnci Başarır, sıcak alto sesini, aynı derecede sıcak bir teganniyle değerlendirmesi gereken, şimdilik tesirsiz bir şarkıcıydı. Kadronun en istikrarlı üyesi, Sharpless rolünde bariton Nuha Kenberdi. Kısa rolünde Attilâ Manizade -Prens Yamadori- ise, geleceğine ümitle bakılması gereken, sahne şahsiyeti ve kaliteli sesi olan bir baritondu.

Ebert günlerinden kalma mizanseni uygulamış olan Aydın Gün, şahsiyetini değil, tecrübesini ve bilgisini sahneye çıkarmış bir rejisördü. Zevkle hazırlanmış ve iyi işçilikle uygulanmış dekor -N. Peref- ve kostümler -Selma Emiroğlu-, İstanbul operasını derme çatma bir teşekkül sayanlar için sevindirici bir sürpriz oldu.

Leylâ Gencer
Formunda değil

İstanbulda opera artık var

Yeni mevsimin bu ilk temsilinin ortaya koyduğu en önemli husus, İstanbulun artık derli toplu bir opera teşekkülüne sahip bulunduğuydu. İstanbul zaten birkaç yıldır operaya hazır bulunuyordu, Elde birçok şarkıcı, bir koro, bir orkestra, orkestra şefleri, dekoratörler, rejisörler, kısacası opera oynamak için gereken herşey vardı. Eksik olan, teşebbüse girişecek ve bütün bu kuvvetleri bir araya toplayacak şahıslardı. Bu yolda da öncülük, Muhsin Ertuğrula düştü. Bugün İstanbul, nihayet Muhsin Ertuğrul sayesinde ve Ankara Devlet Operasının eski tenor ve rejisörlerinden Aydın Gün gibi görmüş geçirmiş bir operacının gayretleriyle lirik tiyatroya kavuşmuş bulunmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, bugün İstanbul Operasının temsil seviyesi, çak daha büyük maddi imkânlarına rağmen bir türlü belini doğrultamıyan Ankara Operasından daha düşük değildir.

İstanbul Operasının sanat idarecisi Aydın Günün program broşüründe de belirttiği gibi bu genç teşekkül, gerçekleri tanıyan, hayallere kapılmayan bir tutumla halkın karşısına çıkmaktadır. Gerçekleri ve İmkânları tanımanın başlıca belirtisi de, repertuarda kendini göstermektedir. İstanbul Operası bu yıl sâdece beş eserle halkın karşısına çıkacaktır. Repertuarın önceden halka bildirilmesi ve Operanın repertuar politikasının izah edilmesi, bugüne kadar Ankara Operasının, halka bir türlü gösterememediği saygının İstanbul Operasının idarecilerince benimsenmiş olduğunun bir delilidir. "Madama Butterfly" dan sonra bu mevsim oynanacak dört opera şunlardır: Menotti'nin "Konsolos"u, Rossini'nin "Sevil Berberi", Nevit Kodallı'nın "Van Gogh"u ve Puccini'nin "Tosca"sı..

Öte yanda, İstanbulun yeni opera binasının yakın bir gelecekte tamamlanacağına dair henüz hiçbir belirti yoktur. Ne var ki, bir opera binasına herşeyden önce bir opera, teşekkülünün yerleşmiş olması lâzımdır. Geçen yıla kadar İstanbulda pahalı bir opera binası yapmak, lüksten ve gösterişten başka birşey sayılamazdı, çünkü bu binanın sahnesinde temsiller verecek teşekkül henüz biçimlenmiş bile değildi. Halbuki, bugün görülmektedir ki İstanbulda artık, yeni bir opera binasına hak kazanmış bir öpeni trupu vardır.